

Rácz János:

Kiskunfélegyháza 1917-1919-ben.

Szeged. 1960.

Diss. **B 465**

I.

A proletárdiktatura létrejöttének előzményei.

A reakciós magyar uralkodó osztályok 1914 nyarán belesodorták a magyar népet a pusztító, rabló imperialista világháboruba. A világháboru mindenekelőtt a dolgozó népet sujtotta. Már a háboru első napjaiban nyilvánvalóvá vált - az ország átállítása a háborus viszonyokra, a háboru esetére szóló kivételes intézkedések életbeléptetése^{1/} - hogy a háboru a dolgozóknak fokozott jogfosztottságot, nélkülözést, nyomoruságot hozott. A dolgozók helyzetének rosszabbodása a háboru elhúzódásával egyenes arányban növekedett.

Az imperialista világháboru borzalmai egyaránt sujtották az összes hadviselő országok dolgozóit. Országunk népe azonban Magyarország elmaradottsága és függő helyzete miatt egyrészt hamarabb, másrészt bizonyos mértékben jobban ki volt szolgáltatva a háboru okozta nélkülözéseknek, mint a fejlettebb országok dolgozói. A magyar dolgozók kizsákmányoltságának foka a háboru előtt is jóval magasabb volt, mint pl. a német, vagy az osztrák dolgozóké.^{2/} Ezt bizonyítja az is, hogy Magyaror-

1/ 1912: LXIII. tc. és 1912: LXVIII. tc. e törvények értelmében a kormány háboru esetén szinte korlátlan hatalmat kapott politikai és gazdasági téren egyaránt.

2/ 1913-ban a német munkások reálbére kb. 40%-kal, az osztrák munkásoké pedig 15%-kal volt magasabb, mint a magyar munkásoké. Lásd: A tudományos szocializmus és a munkásmozgalom története I. köt. 291. old. Kossuth 1959-1960.

szág a központi hatalmak közül a lakosság számarányához viszonyítva a legtöbb katonát adta.^{3/} Az a tény is, hogy Magyarországnak jelentős mennyiségű élelmiszert kellett Ausztriába és Németországba szállítani szintén azt mutatja, hogy a Monarchián belül a legsúlyosabb helyzet nálunk állt elő már a háboru első éveiben.

A háborus időszakra szóló kivételes intézkedések életbe léptetése, a jegyrendszer bevezetése, a közszükségleti cikkekkel való uzsora mérhetetlen megnövekedése, mind-mind a dolgozó népet sujtotta. Ez az alapja annak a háboruellenes tömegmozgalomnak, amely már a háboru első éveiben kezdetét vette és amelynek szükségyszerűen forradalmi tömegmozgalmakba kellett hogy torkoljon.

Hogy a háboru elkerülhetetlenül forradalmi mozgalmat, forradalmi helyzetet idéz elő a hadviselő országokban, azt a marxisták jó előre látták. A II. Internacionálé bázeli kongresszusának 1912 novemberében hozott határozata kimondta: "Hogy a háboru gazdasági és politikai válságot fog előidézni, hogy a szocialisták kötelesek ezt a válságot és a munkásoknak ezt a lelkiállapotát "a nép felrázására és a kapitalizmus összeomlásának meggyorsítására" kihasználni".^{4/} A marxisták legjobbjai a társadalmi fejlődés törvényszerűségeinek mélyreható vizsgálata alapján képesek voltak már a háboru kitörése előtt a háboru alapvető következményeit előre látni és arra rámutatni: "A tömegek rettenetes nyomora, melyet a háboru előidéz, feltétlenül forradalmi hangulatokat és mozgalmakat szül..."^{5/}

3/ Vörös Pestmegye 7. old. Kossuth 1959.

4/ Lenin művei 21. köt. 207. old. Szikra 1951.

5/ U.o.

A háboru teljes mértékben igazolta a bázeli kiáltványban foglaltakat, ami a tömegek forradalmasodására, a forradalmi helyzet létrejöttére vonatkozott.

A főlegyházi nép is a hadkötelezettség mellett mindenek előtt a közélélmezés állandó romlásán keresztül érezte a háboru borzalmait. A mezőgazdasági jellegű városban már 1915 végén a lakosságnak sorba kellett állnia lisztért, zsirért, szalonnáért, burgonyáért, közszükségleti cikkekért. Az alapvető élelmiszer és iparcikkek ára a jegyrendszer bevezetése ellenére a "fekete piacon" ugrásszerűen emelkedett. A városi szegénység elégedetlensége ennek következtében állandóan nőtt. A fokozódó elégedetlenség, főleg a sorbanálló asszonyok részéről tüntetésekben jutott kifejezésre. Kiskunfélegyházán 1917 januárjában több száz asszony tüntetett a városháza előtt.^{6/} A tüntetésnek csak a rendőrség erélyes fellépésével lehetett végetvetni.

Fordulat következett be a tömegek háboruellenes mozgalmában 1917-ben. 1917-re nyilvánvalóvá vált, hogy kimerült a központi hatalmak anyagi és erkölcsi ereje. A fordulat elsősorban az antimilitarista erők osztálybázisának a kibővülésében, a radikálisabb eszközök - sorozatos tüntetések, sztrájkok, fegyveres erőkkel való összeütközések - alkalmazásában jutott kifejezésre. 1917-1918-ban már ott találjuk a tüntetők között azokat a városi és falusi kispolgárokat is, akik a háboru első hónapjaiban még a háboru mellett voltak.^{7/} A bekövetkezett fordulatot végsőkik elmélyítette a két orosz forradalom - 1917

6/ Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára közgyűlési jegyzőkönyvek 5761/1918.sz.

7/ Balázs Béla: A középrétegek szerepe társadalmunk fejlődésében. 72. old. Kossuth 1958.

február, 1917 október - győzelme.

A félegyházi nép fokozódó elégedetlensége arra készítette a városi képviselő testületet, hogy tiltakozzék az állandó rekvirálások, az alapvető élelmiszerek /burgonya, liszt, hus, stb./ Félegyházáról való elhurcolása ellen. Az 1918-as év februári közgyűlésén Eyszrich György városi képviselő, képviselő társainak helyeslése közepette hangot adott annak a feltevésének, hogy a sorozatos rekvirálások nem a katonaság érdekében történnek, hanem az osztrák és a cseh polgárok érdekében.^{8/} Interpellációjában a képviselő kérte a polgármestert és a város országgyűlési képviselőjét, hogy tiltakozzék ez ellen a tarthatatlan állapot ellen. Ez az interpelláció is azt mutatja, hogy a város vezetésében fokozódott a német, osztrák, cseh ellenesség. Tóth Imre képviselő más szemszögből vetette fel ugyanezt a problémát: "Az rendkívüli nagy sérelem, hogy minket örökösen rekvirálnak, a gazdáknál a napszámosok részére nem hagynak semmit, s iparcikkekhez mégsem tudunk hozzájutni. Az egész országnak kellene e tarthatatlan helyzet miatt feljajdulnia."^{9/}

Nagy felháborodást váltott ki a félegyházi nép körében a polgármester és közvetlen munkatársainak a korrupciója, amelyről a városi közgyűlés utján Félegyháza népe 1918 elején tudomást szerzett. A városvezetők kihasználva a háborus viszonyokat az élelmezési nehézségeket, megfelelő haszon ellenében egy szűk kereskedő és kulák csoportnak adták ki a városi hizlaldát, ezer darab sertés hizlalására a város terményével. A szűk csoport így több mint félmilliósz meg nem szolgált haszonhoz jutott.

8/ Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára közgyűlési jegyzőkönyvek 5762/1918.sz.

9/ U.o.

Amikor Dr. Horváth Zoltán függetlenségi képviselő a városi közgyűlésen tiltakozott a városi tisztviselők megveszthetősége miatt a közgyűlés "széksértés" címen megbírságolta, s javasolta a városi képviselő testületből való kizárását.^{10/}

A nép nyomora 1917-1918 telén szinte elviselhetetlenné vált. Az alapvető közszükségleti cikkek ára maximálva volt ugyan de ekkor már egésznapos sorbanállás után sem lehetett a szükséges élelmiszerekhez hozzájutni. Érdemes megemlíteni, hogy az egyes cikkek áraiban milyen nagy eltérés volt Kiskunfélegyházán, s a várostól 25 km-re levő Kecskeméten. Kecskeméten a karton métere 15-20 korona volt, ugyanaz Kiskunfélegyházán 25-30 korona. Egy gombolyag cérna ára Kecskeméten 20-25 korona, Félegyházán 36-40 korona. Egy liter háztartási ecet ára Kecskeméten 2 korona, Félegyházán 6 korona. Egy kg. zsirszóda Kecskeméten 6 korona, Félegyházán 18 korona.^{11/}

A frontra különösen 1917-ben minden mozgatható embert - még olyat is, akit előtte katonai szolgálatra alkalmatlannak nyilvánítottak - kivittek. A háboru utolsó két évében nagymértékben megnőtt azoknak a családoknak a száma, amelyek kereső nélkül maradtak. Az a hadisegély, amelyet a bevonult hozzátartozói kaptak 1917 végén és 1918 elején már a napi kenyérfejadag kiváltására is alig futotta.^{12/} Az éhségtől agyongyöbött félegyházi nép 1918 február 24-én ösztönösen fellázadt, s ebben az időben Pestmegye legnagyobb tömegmozgalma, tüntetése zajlott le Kiskunfélegyházán.^{13/}

10/ Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára közgyűlési jegyzőkönyvek 5876/1918 sz.

11/ Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára közgyűlési jegyzőkönyvek 3351/1918.sz.

12/ Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára Polgármesteri iratok 3472/1918 sz.

13/ Vörös Pestmegye Id. mű 10. old.

Az 1918-as évi február 24-i hatalmas megmozdulást elsősorban a több éve tartó imperialista világháború okozta katasztrofálisan rossz közélélmzés, a szörnyű háborús nyomor váltotta ki. Ugy kezdődött^{14/}, hogy a sorbanállók - főleg asszonyok - megelégtették a kereskedők önkényeskedéseit - egy, másfél órával később nyitottak és jóval hamarabb bezártak mint a polgármester által megállapított nyitvatartási idő, az egy űrás ebédszünet helyett kétórás ebédszüneteket tartottak, stb. - az egyik vegyesáru üzletet a sorbanállók megrohanták és kifosztották. Mire a rendőrség a helyszínre kiszállt, az üzletet már kifosztva találtaák. A példa ragadós volt. A többi üzlet előtt álló sorbanállók is hasonlóan cselekedtek. A rendőrség tehetetlen volt.

Másnap amikor az üzletek nem nyitottak ki, tüntetők vonultak a városháza elé. Február 25-én délbén már mintegy 4-5 ezer ember tüntetett a városháza előtti piactéren. A tüntetők kezdetben csak az üzletek kinyittatását követelték. Később viszont már követelték az azonnali közellátási bizottság felállítását, a polgármester lemondását, az élelmiszer rejtegetők és az élelmiszerrel spekulálók felelősségre vonását.

Az elementáris elejű megmozdulástól a város vezetősége megrettent. A helyi karhatalom teljesen tehetetlen volt a zendülőkkel szemben. A rendőrkapitányt - Csernák Bélát - az asszonyok kosarakkal alaposan elverték, a tömegharag elől csak nagynehezen tudott elmenekülni. A megmozdulást már ígéretekkel sem lehetett leszerelni - az 1917. évi januári tüntetést a polgár-

14/ Az 1918 február 24-26-i tüntetésre vonatkozó részleteket egy teljes oldalon közli a Félégyházi Lapok elnevezésű helyi közgazdasági hetilap 1918 március 2-i száma. C.

mester "szépbeszéde" még le tudta szerelni. A polgármester a közrend helyreállítására közvetlenül a pestmegyei főispántól Dr. Pataky Tibortól kért fegyveres segítséget. A fegyveres segítség 150 katona és 50 csendőr még február 25-én megérkezett Félégyházára a főispán vezetésével.

Február 25-én és 26-án a katonaság és a csendőrség segítségével sikerült a fegyvertelenül tüntető tömegek mozgalmát leverni. A zendülés több mint 100 résztvevőjét letartóztatták és bíróság elé állították. A túl szigorú megtorlást a letartóztatottak csak azért kerülhették el, mert az országos események 1918 nyarán egyre inkább a forradalom irányába haladtak.

Még február 26-án a további "zavargások" elkerülése végett statáriumot léptettek életbe Kiskunfélegyháza és környéke területére. A statárium értelmében Kiskunfélegyházán és környékén megtiltották: az utcákon, vagy tereken való csoportosulást "két egyénnél többnek az utcán, vagy téren való csoportosulását", a szeszes italokat árusító üzletek este 8 óra utáni nyitvatartását, szabályozták az üzletek előtti sorbanállást, stb.^{15/}

A február 24-26-i eseményeket a városi képviselő testület 1918 március 3-án tartott közgyűlése tárgyalta. A közgyűlés igen tanulságos módon elemezte a zendülés okait. A képviselők egy része élén a polgármesterrel a lázadás fő okát abban látta: "hogyan a közszükségleti cikkek elosztásánál a nép az izraelita kereskedőknek van kiszolgáltatva".^{16/}

15/ Felhívás a város közönségéhez c. rendelet, melyet a kiskunfélegyházi múzeum rendeleték és plakátok gyűjteménye foglal magában. A gyűjteménynek nincs egységes száma, minden darabnak külön leltári száma van. Mivel a következőkben a leltári számot fogjuk megadni. L.sz. 54/41 1918.II.26.

16/ Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára közgyűlési jegyzőkönyvek 3351/1918 sz.

A tömegek elégedetlenségét, mértéktelen nyomoruságát a félegyházi reakciós városvezetés, mint látjuk az antiszemitizmusra vezette vissza. A polgármester nem volt izraelita származású, mégis a tömegek szemében egyik leggyűlöletesebb egyén volt. Teljes egészében érvényesek az antiszemitizmusról, annak rendeltetéséről mondott lenini szavak a félegyházi vezetésre is: "A földbirtokosok és kapitalisták a nyomoruságban gyötrődő munkások és parasztok gyűlöletét a zsidók ellen igyekeztek fordítani. Más országokban is gyakran láthattuk, hogy a tőkéssek szitják a zsidók elleni gyűlölködést, azért, hogy porthintsenek a munkások szemébe, hogy elvonják figyelmüket a dolgozók igazi ellenségéről - a tőkéről".^{17/}

A képviselők másik része viszont a félegyházi rendőrkapitányt, Csernák Bélát okolta a zendülésért. Szerintük, ha a rendőrkapitány erélyesen fellépett volna, akkor csirájában el lehetett volna fojtani a zendülést. A rendőrkapitány próbált erélyes lenni, a megmozdulás kezdetekor parancsot adott a legénységnek a fegyverhasználatra, a legénység azonban főleg a tömegektől való vélelem miatt csak a levegőbe lövöldözött.

Valószínű, ~~hogy~~ a februári eseményekkel függ össze, hogy a március 3-i közgyűlés foglalkozott a rendőrség anyagi helyzetének a javításával. A javítás szükségességét így indokolta a közgyűlés: "Csak a becsületes díjazás mellett lehet jó a közbiztonsági szolgálat, mert aki anyagi gondokkal küzd, attól nem lehet várni, hogy szolgálatát megbízhatóan és kifogástalanul teljesítse."^{18/}

17/ Lenin művei 29. köt. 252. old.

18/ Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára közgyűlési jegyzőkönyvek 3351/1918. sz.

Toldy Jenő képviselő nem értett egyet azokkal, akik a zavargást a zsidók elleni gyűlöletre és a rendőrkapitány erélytelenségére vezették vissza. "A mi békés népünk zavargása mélyebb okokra vezethető vissza... Mindannyionkat fájdalommal töltött el az eset, mert hiszen a nép a lázongással nem segített magán, s még a megtorlást is el kell szenvednie. Ha a zavargás kitörésekor a durva modorban és elszólásban sérelem érte is a népet, a zavargásnak még sem ez volt a pillanatnyi oka, nem ez volt a tűz, amely a nép széles rétegeit mozgásba hozta, hanem a régi összegyűlt keserűség, amely csak kitört ma egy hete. Ezt a keserűséget az élelmezés nehézsége robbantotta ki."^{19/}

A magyarányu tüntetés kirobbanásában kétségtelen szerepet játszott a hatóságok önkényeskedése, durva modora is. Ténylegesen azonban a tüntetésnek ennél mélyebb okai voltak. Nagy szerepe volt a tüntetés kirobbanásában a hozzátartozóhoz a háboru évei alatt egyre sűrűbben érkező rövid értesítéseknek: "Férje, fia a haza szolgálata közben hősihalált halt", a nagy számban visszatért, nyomorékká lett katonák éhezésének. A Nagy véráldozatokat kívánó a háboru ugyanakkor soha nem tapasztalt nyomorúságba döntötte a dolgozó népet. A nép azt látta, hogy míg a rengeteg többség éhezik, télen fűtetlen lakásokban dideregnek a családok ezrei, addig a háborus nyereszkesedők dőzsölnek. A nyomor végsőkéig való fokozódása kergette az elkeseredett tömegeket tüntetésekbe, lázadásokba.

A félegyházi reakciós városvezetők a nép újabb mozgalmaitól való rémületét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy 1918 február 26-a után lázasan hozzákezdtek a helyi fegyveres

19/ Kiskunfélegyháza város Közigazgatási Levéltára Közgyűlési jegyzőkönyvek. 3351/1918. sz.

erők megerősítéséhez. Állandó katonaságot kértek Kiskunfélegyházára, 1917-ben viszont a belügyminiszternél tiltakoztak az ellen, hogy Félegyházára állandó katonaságot helyezzenek. Érdemes megemlíteni azt is, hogy a képviselő testület tagjai hosszas vitát folytattak arról, hogy állandó katonaságot, vagy csendőrséget kérjenek-e Félegyházára. Szó volt arról is, hogy a zavargás leverésére rendelt 50 csendőrt kérik, hogy állandóan Félegyházán maradjon. A képviselők közül többen a csendőrségre szavaztak, mert mint mondták: "a katonaság inkább biztatta a rakoncátlankodókat, nem szolgálta azt a célt, amelynek érdekében idehozatott." 20/

Az országos eseményekhez hasonlóan a félegyházi február 24-26-i események szintén azt mutatták, hogy a tömegek kezdték megelégedni a háborút, a pusztítást, a nyomoruságot, hogy készek a cselekvésre. Nem hittek már a hitegetésekben, az orosz néphez hasonlóan békét, kenyeret, munkát követelt a háboru pusztításaitól megkinzott magyar nép.

A magyarországi polgári demokratikus forradalom győzelme.

Az érlelődő forradalmi válságot ugrásszerűen meggyorsították az oroszországi események. Már az orosz február polgári demokratikus forradalom győzelmének is kimutatható hatása volt a néptömegek forradalmi harcára. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének híre viszont már lázba hozta az egész országot. Az orosz proletáriátus világtörténelmi jelentőségű győzelme gyökeres fordulatot eredményezett az egész nemzetközi munkásmozgalom harcában. 1917 októbere után minden

20/ Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára közgyűlési jegyzőkönyvek 3384/1918 sz.

ország elnyomott népe előtt ott állt az orosz példa: lehetséges a kizsákmányolás alóli felszabadulás. Célja és értelme van a tőke elleni áldozatokat követelő harcnak.

A fiatal szovjet kormány első rendelete, amely az imperialista háboru azonnali beszüntetését, az igazságos békekötést sürgette, kifejezte a magyar nép életbevágó érdekeit is. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom nagy tömegeket mozgósító hatásának egyik oka éppen ebben volt. A reakciós uralkodó osztályok azon részét nem számítva, akik hatalmas hasznot vágtak zsebre a háboru továbbfolytatásából, minden osztálynak rétegnek egyaránt érdeke volt az öldöklő háboru befejezése.

Ugyanakkor az orosz proletáriátus ragyogó győzelme a munkásosztály mellett példátmutatott a magyar parasztságnak is. A forradalom győzelme napján megalakult szovjet kormány földről szóló rendelete választ adott a magyar parasztság több évszázados problémájára, a földkérdés megoldásának egyetlen lehetséges módjára. A magyar parasztság megértette az orosz példa nyomán, hogy milyen ut vezet jogos földigényének kielégítéséhez. Ezért volt különösen nagy hatással az orosz proletáriátus és parasztság világtörténelmi jelentőségű győzelme a magyar parasztságra.

Az orosz példa követésének országos mozgalma Kiskunfélegyházán is megtalálható volt. Ezt mutatta az a nagyarányu szervezkedés is, amely éppen 1917 végén 1918 elején vette kezdetét. A helyi szociáldemokrata pártszervezet taglétszáma megháromszorozódott az említett időszak fééléve alatt.^{21/} Ugyancsak 1917 végén és 1918 elején kezdtek szervezkedni a félegyházi

21/ Farsang Péter az 1918-1919-es évek helyi szociáldemokrata pártszervezete/szóbeli közlése alapján.
titkárának

földmunkások is.^{22/} Kétségtelen, hogy az országos forradalmi fellendülésnek, közvetve pedig a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatásának szerepe volt a tárgyalta 1918 február 24, 25-i nagyarányú tömegmegmozdulásban.^{23/}

A helyi szociáldemokrata pártvezetőségén belül is bizonyos balratolódás figyelhető meg 1918 elején. Ez kifejezésre jutott többek között abban, hogy a pártvezetőség a februári események után fellépett a helyi városvezetés, a lakosság által különösen gyűlölt személyei - polgármester, rendőrkapitány ellen. Méginkább a balratolódást mutatta az a tény, hogy a pártvezetőség forradalmi érzelmű tagjai - Molnár István, Farsang Péter, Képes Lajos - kapcsolatot építettek ki a földmunkás szervezettel.^{24/} Az 1918 március 15-e és május 1-e forradalmi megünneplése már az együttműködés jegyében történt meg.

Az orosz forradalom népszerűsítésében a tömegek forradalmasodásában különösen nagy szerepet játszottak az orosz hadifogságból hazatért katonák. 1918 tavaszán Kiskunfélegyházára is tömegesen visszatértek a forradalmi tüzkeresztségen átesett katonák. A magyar kormány minden törekvése hiábavalónak bizonyult, hogy a forradalmi eszméktől áthatott katonákat "fertőtlenítse". A kormány különböző intézkedései, amelyek értelmében a hazatért katonáknak vizsgálatokon kellett átesni nem csökkentették, hanem fokozták a volt hadifoglyok politikai aktivitását.

A Kiskunfélegyházára visszatért hadifoglyokat külön át-

22/ Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára Polgármesteri iratok. 3749/1918.szé

23/ Sajnos erre vonatkozó anyag nem áll rendelkezésünkre.

24/ Képes Lajos szóbeli közlése alapján.

szállították Kecskemétre, ~~A~~ szemle-bizottság elé állítás végett. A szemle-bizottság állapította meg, hogy a társadalom rendjére veszedelmes nézeteket hoztak e magukkal a volt hadifoglyok a bolsevista Oroszországból.^{25/}

A hazatért hadifoglyok azonban a különböző vizsgálatok el-
lenére is forradalmi tevékenységet fejtettek ki, amit bizonyít
az a tény is, hogy a jómódu polgárság 1918 nyarán világosan ki-
mondott céllal akciót kezdett a hazatért hadifoglyok megsegi-
tése érdekében. 1918 nyarán a félegyházi polgárság a helybeli
lapon keresztül "Riadót" fujt a hadifogságból hazatért hadi-
foglyok anyagi megsegítése céljából: "A rendfenntartás érdeke
is megköveteli, hogy magukba szálljanak azok, akik áldozatot
hozhatnak és az áldozat hozatalánál ne fukarkodjanak. A nyo-
moruság, az éhség a családfőre nézve, aki 4 és fél év alatt
százszor nézett szembe a halállal az ilyen nyomoruság a lege-
rősebb hajtóereje a keletről nyugatra mindent elpusztítani tö-
rekvő bolsevista forradalmi mozgalomnak. A várost és az orszá-
got az anarchiába eséstől segíti megmenteni az, aki gyorsan,
jó szívvvel és elegendő mértékben felajánlja azokat az anyagi
javakat, amelyekkel a nyomort enyhíteni, az éhséget csökkente-
ni lehet."^{26/}

A néptömegek forradalmasodását ekkor azonban már semmi-
lyen eszközzel sem lehetett megakadályozni. Az 1918 ^{nyarán} ~~nyarán~~
bekövetkezett katonai összeomlás minden kétséget kizáróan
megmutatta a központi hatalmak vereségét, győngítette az u-
ralkodó osztály ellenállását az erősödő forradalom erőivel

25/ Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára polgármes-
teri iratok 3755/1918 sz.

26/ Félegyházi Lapok 1918 VI. 18. /Kiemelés tőlem - R.J./

szemben.

Megpecsételte a háborus kormány sorsát a Magyar Nemzeti Tanács megalakulása. A Nemzeti Tanács 1918 október 25-én alakult meg három párt részvételével: Károlyi Mihály pártja, a radikális polgári párt, és a Szociáldemokrata Párt. A Nemzeti Tanács 12 pontból álló programja végén, amelyet október 26-án hozott nyilvánosságra, nyíltan ellenkormánynak jelentette ki magát. A Nemzeti Tanács megalakulása országunk életében nagy jelentőségű esemény volt. Programjával, amely ekkor a tömegek legközvetlenebb kívánságait fejezte ki - béke, nemzeti függetlenség, demokratikus átalakulás - nagymértékben elősegítette a társadalmi haladást követelő erők tömörülését és aktivizálódását.^{27/} A forradalmat a fennálló rendszer alapjai elleni támadást azonban ellenezte a Nemzeti Tanács. Sőt határozottan forradalomellenes volt, a Nemzeti Tanács minden igyekezte arra irányult, hogy mérsékelje a tömegek forradalmi mozgalmát.

Miközben a Nemzeti Tanács tagjai azon tanakodtak, hogy a forradalmat hogyan lehetne elkerülni^{28/} a tömegek cselekedtek. Október végére a katonaság átállt a forradalom oldalára, október 30-án egész Budapesten nem lehetett olyan katonai egységet találni, amely hajlandó lett volna a tömegek ellen fellépni.^{29/} A katonaság forradalmi szervezésében nagy szerepe volt a Nemzeti Tanáccsal egyidőben alakult Katona Tanácsnak. A forradalomhoz csatlakozott katonák október 30-án éjszaka megszállták a pályaudvarokat, kaszárnyákat, postát, telefonközpontot, a

27/ Hajdu Tibor: Tanácsok Magyarországon 1918-1919-ben 30. old. Kossuth 1958.

28/ A magyarországi munkásmozgalom 1917-1919. A Magyar Tanácsköztársaság. Tananyag a Magyar Szocialista Munkáspárt Magyar Munkásmozgalom története tanfolyama számára. Kossuth 1957-1958. 21. old.

29/ Hajdu Tibor: Tanácsok Magyarországon 1918-1919-ben Id.m. 37. old.

fontosabb stratégiai pontokat. Október 31-re egész Budapest a munkások és katonák kezébe került, lényegében nagyobb ellenállás nélkül, a Nemzeti Tanács ellenére nálunk is győzött a polgári demokratikus forradalom. Még a forradalom győzelme napján megalakult a Nemzeti Tanács pártjaiból Károlyi Mihály vezetésével a Koalíciós kormány.

A forradalmi események hírére a többi vidéki városhoz hasonlóan a félegyházi munkásság is megmozdult. Október 30-án a földmunkások csoportjának szervezésében a piactéren nagyarányú tüntetésre került sor. A tüntetők követelték a reakciós városvezetők azonnali lemondását, a Nemzeti Tanács azonnali megalakítását. Ekkor azonban még nem alakult meg a nemzeti tanács, elsősorban azért, mert a szociáldemokrata párt-vezetőség nem támogatta a földmunkás csoport követelését.

A forradalom győzelmének hírére óriási lelkesedéssel fogadta a félegyházi nép. Október 31-én a délutáni órákban több-ezres tömeg vonult a városháza elé.^{30/} A hatalmas tömeg lelkesen ünnepelte a forradalom győzelmét, a háború befejezését. Ugyanakkor a tüntetők követelték a reakciós városvezetés azonnali lemondását, a nemzeti tanács megalakítását. A forradalom győzelmét lelkesen ünneplő tömeg addig nem mozdult a városháza elől, míg Károlyi Mihály egyik lelkes félegyházi hűve Dr. Horváth Zoltán ki nem hirdette a nemzeti tanács megalakítását.

November 1-én már hatalmas falragaszokon adták tudtul a város népének a nemzeti tanács megalakítását és tagjainak névsorát. "A város minden rendű és rangú polgárai közül megalakult a helyi nemzeti tanács szervezete."^{31/} A nemzeti tanácsba a

30/ Félegyházi Lapok 1918. november 4.

31/ Kiskunfélegyházi múzeum rendeletek és plakátok gyűjteménye L.sz. 54/141 1919. november 1.

Kiskunfélegyházán lévő 44 pártszervezet, egyesület és intézmény képviselői kerültek be. A nemzeti tanács elnöke Dr. Horváth Zoltán lett.

A nemzeti tanács a tömegek forradalmi követelésének engedve eltávolította a város vezetéséből néhány gyűlölt tisztviselőt, többek között Dr. Biró Lajos polgármestert és Chernák Béla rendőrkapitányt. Nagyobb változtatásokra azonban - az országos helyzetnek megfelelően - a félegyházi városvezetésben sem került sor. A nemzeti tanács összetételénél fogva - a tanácsban a polgárság volt többségben^{32/} - nem volt képes, de hajlandó sem gyökeresebb változások végrehajtására. A nép azonban ekkor még bízott a nemzeti tanácsban.

Az éhező munkáscsaládok az "uj" városvezetéstől várták helyzetük jobbrafordulását. Erre az időre már tekintélyes létszámot képviselő földmunkás szervezet^{33/} földosztást várt az új hatalomtól. Várták a közélélmzés megjavítását, a közszükségleti cikkekkel való üzérkedés megszüntetését.

Mint azt a későbbi események igazolták a tömegek hiába reménykedtek a forradalom győzelme után a helyzet gyökeres változásában. A polgári-demokratikus forradalom győzött, de alapvető feladatait a hatalomra jutott kormány egyáltalán nem, vagy pedig következtlenül oldotta meg. Az ország döntő részén -mint láttuk Kiskunfélegyházán is - szinte változtatás nélkül megmaradt a reakciós közigazgatás, nem valósult meg a régenvárt föléosztás, még az államforma megváltoztatásába is forradalmi tömegmozgalommal kellett belekényszeríteni a kormányt. A polgári

32/ Az említett plakáton feltüntetett 44 tanácstag közül 31 a helyi polgárság képviselője volt.

33/ 1918 végén a földmunkás szervezetnek több mint 3000 tagja volt /Seres Sándor a földmunkás szervezet vezetőjének szövegi közlése alapján./

demokratikus forradalom alapvető feladatainak megvalósításáért a forradalom következetes véghezviteléért a munkásosztálynak tovább kellett folytatni a küzdelmet. A harc továbbfolytatásának szükségességére a dolgozók saját tapasztalataik alapján igen rövid idő alatt ráébredtek. A forradalom továbbvitelére szükségességének jegyében alakult meg 1918 november 20-án a Kommunisták Magyarországi Pártja.

A félegyházi nemzeti tanács megalakulása pillanatától kezdve elsőrendű feladatának a polgárság vagyoni és életbiztonságának megvédését tartotta. November 2-án "a zavargások és a belső rend helyreállítása érdekében"^{34/} rendeletet adott ki a nemzet³⁴őrség felállításából. A nemzet³⁴őrségbe elsősorban azokat szervezték be, akik a háboru alatt felmentést kaptak a katonai szolgálat teljesítése alól, lényegében a polgári társadalom híveit.

Nagy erőfeszítéseket tett a nemzeti tanács a lakosság birtokában lévő fegyverek - melyekhez a katonaszökevények és a hazatért hadifoglyok útján jutott elsősorban a lakosság - összeszedésére. Ugyanis 1918 őszén nem egy élelmiszer uzsonrást készítettek fegyverrel a polgári lakosok élelmiszerkészletük ellenszolgáltatás nélkül való átadására.^{35/} Nagyon átlátszó módon indokolta meg a nemzeti tanács felhívásában, rendeletében a fegyverek beszolgáltatásának szükségességét: "...24 órán belül be kell szolgáltatni a polgári lakosságnál lévő minden fegyvert, mert arra hazánk határainak védelménél feltétlenül szükség van."^{36/}

34/ Kiskunfélegyházi muzeum rendeletek és plakátok gyűjteménye. Lsz.54/122 1918. nov. 2.

35/ Félegyházi Lapok 1918. október 28.

36/ Kiskunfélegyházi muzeum rendeletek és plakátok gyűjteménye Lsz.54/91. 1918. nov. 3.

A nemzeti tanács megkísérelte a tömegnyomor enyhítését. 1918 végén több százra rugott a munkanélküliek száma Kiskunfélegyházán.^{37/} Mindenekelőtt munkaalkalmak teremtését tűzte ki feladatául a városvezetés. A decemberi tanácsülésen tárgyalták a nagyszámu kubikosok és építőipari munkások foglalkoztatásának lehetőségét, városi építkezések megkezdésével.^{38/} Tervbe vették egy elemi iskola építésének megkezdését 1919 januárjában, de nem lett belőle semmi.

Különösen nagy gondot okozott a nemzeti tanácsnak a tömegesen hazatérő katonaság. A polgárság körében indított közadakozási akcióból nem tudták segélyben részesíteni a hazatért katonák felét sem. A növekvő elégedetlenség arra készítette a nemzeti tanácsot, hogy 1918 decemberében pótdót vessen ki a lakosságra a leszerelt katonák segélyezése érdekében.^{39/}

Az elmondottakból kitűnik, hogy a polgári demokratikus forradalom a félegyházi városvezetésben nem eredményezte azt a döntő változást, amelyben a tömegek reménykedtek. Ennek magyarázata egyrészt az, hogy 1919 előtt Kiskunfélegyházán a helyi szociáldemokrata párt másodrendű szerepet töltött be a radikális polgári párt mellett. A pártszervezet tömegbefolyása beleértve a nagyszámu kispolgárságot is, csak a forradalom győzelme után a nemzeti tanács tehetetlenségének láttán emelkedett ugrásszerűen. Másrészt az, hogy a pártvezetőségben belül ekkor még a baloldaliak kisebbségben voltak. A tulnyomóan polgári összetételű nemzeti tanácsot a szociáldemokrata pártszervezet két képviselőjének a tanácsban való részvételével támogatta.

37/ Pontos adat nem áll rendelkezésünkre.

38/ Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára polgármesteri iratok. 4127/1918.sz.

39/ U.o. 4159/ 1918.sz.

Nagyjából hasonló volt a helyzet a jelentős erőt képviselő földmunkás szervezettel is. A földmunkás szervezet vezetői szintén bizalmat szavaztak a nemzeti tanácsnak. A nemzeti tanácstól várták a földosztás megvalósítását. A kormány politikája is elősegítette, hogy a földet váró mezőgazdasági munkásság várakozó álláspontra helyezkedett. Kiskunfélegyházán a földmunkások várakozó álláspontja tartott egészen 1919 január közepéig.^{40/}

A kiskunfélegyházi szociáldemokrata pártszervezet összetételében, tevékenységében a polgári demokratikus forradalom győzelme után szükségszerűen fordulatnak kellett bekövetkeznie. A fordulat mindenekelőtt a pártszervezet taglétszámának ugrásszerű megnövekedésében jutott kifejezésre. A szociáldemokrata pártba való tömeges belépésnek kettős oka volt:

1./ nagy számban léptek be a szociáldemokrata pártba a kispolgárok, sőt a polgárok is, amikor látták, hogy a szociáldemokrata párt "nem akar bolsevik uralmat, ellenkezőleg ellene van a bolsevizmusnak"^{41/}.

2./ mivel Kiskunfélegyházán nem alakult kommunista pártszervezet, azok is a szociáldemokrata pártba léptek be, - számuk nap, mint nap emelkedett - akik gyökeres változást, néphatalmat akartak.

A kiskunfélegyházi szociáldemokrata pártszervezet 1919 január havi kimutatása szerint 9.489 tagja volt.^{42/} A szociáldemokrata pártszervezetbe való tömeges belépésre mi sem jellemzőbb, mint az, hogy 1919 január elején mintegy 1.600 taggal

40/ Seres Sándor szóbeli közlése alapján.

41/ Félegyházi lapok 1919. január 3.

42/ Farsang Péter párttitkár tulajdonában lévő feljegyzésekből.

megalakult a nőegyesület és egységesen belépett a szociáldemokrata pártba.^{43/} Az elmondottakból is kitűnik, hogy milyen nagyarányú volt a szociáldemokrata pártszervezet felhigulása.

A fordulat abban is megmutatkozott, hogy egyre több olyan munkás és értelmiségi került be a szociáldemokrata pártba, akik felismerték a városvezetés polgári jellegét és az ellene való harc szükségességét. 1918 végén tett egyre nagyobb szerepre szert Héderi Antal cementgyári munkás, aki többször hangot adott annak, hogy Kiskunfélegyházán is szükséges lenne a kommunista szervezet megalakítása.^{44/} Héderi és a köréje csoportosult baloldali szociáldemokraták kezdeményezésére kezdtek hozzá a félegyházi munkástanács megszervezéséhez.

1918 végén és 1919 elején a szociáldemokrata pártszervezet tömegbefolyásával egyidőben kiéleződött a harc a különböző pártok között, különösen a keresztény szocialista párt és a szociáldemokrata párt között. A keresztény szocialista párt erősen támadta a szociáldemokrata pártot "lázító," "felforgató" tevékenysége miatt. /A baloldali szociáldemokraták követeléseiről van itt szó./ A két párt közötti harcból - a baloldali szociáldemokraták tömegbefolyásának növekedése miatt - a szociáldemokrata párt került ki győztesen. A keresztény szocialisták leleplezése érdekében a szociáldemokraták a keresztény szocialisták által szervezett megmozdulásokat is kihasználták. A két párt közötti harcról, s a harc kimeneteléről a helyi ujság tájékoztatta a lakosságot: "A keresztény szocialisták hétfőre hirdetett nagygyűlése botrányba fulladt. Az öntudatos munkásságot nem lehet többé félrevezetni. Kiskunfélegy-

43/ Félegyházi lapok. 1919. január 10.

44/ Molnár István szóbeli közlése alapján. /A kommunista pártszervezet szervezési kísérleteiről nincs megbízható anyag a birtokunkban./

háza öntudatos földmunkás és iparos munkássága megmutatta, hogy olyan szónokokat meg sem hallgat, akik felebaráti szeretet helyett a gyűlölködést akarják szítani. A keresztény szocialista gyűlésből nemzetközi szociáldemokrata gyűlés lett és az egybegyűlt nagyszámu hallgatóság lelkesen megéljenezte a szociáldemokrata párt alkalmi szónokait."^{45/}

1919 elején bomlás állt be a radikális polgári pártban is. A párt februárban felbomlott, a párttagság nagyobbik része belépett a szociáldemokrata pártba, a kisebbik rész pedig megalakította az "Ébredő Magyarok" helyi szervezetét."^{46/}

Kiskunfélegyházán 1919 február 4-i kimutatás szerint^{47/} az alábbi szakcsoportok működtek:

szervezet:	létszám:	vezetője:
1. ácsmunkások	49	Barta Károly
2. borbély és fodrászok	20	Csenki István
3. cipész és csizmadia	100	Fazekas Pál
4. dohánygyári munkások	70	Zsibrita Erzsébet
5. építő munkások	91	Áron Imre
6. cementgyári munkások	29	Héderi Antal
7. faipari munkások	85	Rózsa István
8. földmunkások	3.000	Seres Sándor
9. élelmezési munkások	239	Barkóczy József
10. ifjómunkások	150	Kiss József
11. kereskedelmi alkalmazottak	213	Novasszel János
12. nőmunkások	1.878	Szabó Lászlóné
13. közalkalmazottak	71	Dobos Károly

45/ Félegyházi lapok. 1919. január 10.

46./Félegyházi lapok. 1919. február 7.

47/ Az eredeti kimutatás Farsang Péter tulajdonában van.

14. malomipari munkások	301	Sallai Gábor
15. szabómunkások	90	Molnár István
16. téglagyári munkások	300	Bán Mihály.
17. vas- és fémmunkások	162	Farsang Péter.
18. vegyészeti dolgozók	37	Bartha Imre
19. pénzügyi tisztségviselők	24	Najmányi László
20. vasuti dolgozók	287	Lédeczi József
21. rendőrségi szakegylet	66	Köbl Kálmán.
22. postai alkalmazottak	48	Mócár János.
23. tanítók szakcsoportja	77	Dobák István.
24. pincérek szakcsoportja	44	Müller Adolf.
25. zenészek szakcsoportja	53	" "
26. városi alkalmazottak	205	Kőrösi Gyula.
27. nyomdászok helyi csoportja	17	Körmöczy József.

Az idő múlásával fokozatosan csökkent a tömegek bizalma a polgári demokratikus forradalom győzelme után alakult kormány és szervei, a nemzeti tanácsok iránt. A dolgozóknak tapasztalniuk kellett, hogy a kormány, és a nemzeti tanács nem képes megoldani égető problémáikat. A kommunisták Magyarországi Pártja megalakulása után a párt felvilágosító és nevelő munkájában rámutatott, hogy a kormány nem is akarja megoldani a nép legégetőbb követeléseit. Hiszen a kormány első sorban a polgárság érdekeit képviseli. A KMP ugyanakkor megmutatta a kivezető utat is:^apolgári demokratikus forradalom következetes végigvitele, átfejlesztése szocialista forradalommá, a munkáshatalom megvalósítása.

A KMP által kijelölt utra 1918 végén 1919 elején egyre nagyobb tömegek léptek. A félegyházi munkások és szegény-parasztok, ha nem is tudatosan - nem volt kommunista pártszervezet, amely az említett célkitűzéseket tudatosította volna

a tömegek körében - de ráléptek a KMP által kijelölt utra. Ezt bizonyították a decemberi események is. 1918 decemberében a baloldali szociáldemokrata vezetők /Héderi, Képes, Seres, Farsang/ egyre nagyobb tömegeket sorakoztattak fel a helyi nemzeti tanáccsal, a reakciós városvezetéssel szemben. December végén - karácsony estéjén - hatalmas tömeg tüntetett Kiskunfélegyházán.^{48/} A tüntetők követelték a közszükségleti cikkek árainak leszállítását, a nemzeti tanács összetételének a szociáldemokrata párt javára történő megváltoztatását. A tömegmozgalom, a tüntetés hatására került be újabb négy szociáldemokrata képviselő a nemzeti tanácsba.^{49/} Karácsony második napján a földmunkások csoportja szervezett nagyarányú tüntető felvonulást. A tüntetésben többen vettek részt, mint ahány tagja a földmunkás szervezetnek volt.^{50/} A tüntetők a földosztás azonnali megkezdését követelték az említett követeléseken kívül.

Az országos forradalmi mozgalom erősödése, a megélhetési viszonyok állandó rosszabbodása, a városvezetés tehetetlensége mind, mind a fennálló helyzet megváltoztatását sürgették. A helyi szociáldemokrata párt vezetésén belül 1918 végén nem volt egyetértés a munkástanács létrehozását illetően. A munkástanács megalakítását sürgető baloldali szociáldemokraták ekkor még kisebbségben voltak a párt vezetőségén belül. A tömegek fokozódó elégedetlensége, amely sorozatos tüntetésekben jutott kifejezésre arra készítette a pártvezetőséget, hogy szakítson a nemzeti tanáccsal és engedjen a baloldali szociálde-

48/ Félegyházi lapok. 1919. január 3.

49/ Bartha Károly szociáldemokrata pártvezetőségi tag, intézőbizottsági tag, ügyosztályvezető szóbeli közlése alapján.

50/ Seres Sándor szóbeli közlése alapján.

mokratáknak a munkástanács megszervezését illetően. A munkástanács megalakítását végsősoron a földmunkás szervezet vezetőinek állásfoglalása döntötte el.^{51/} Ilyen előzmények után alakult meg Kiskunfélegyházán 1919 január 18-án a munkástanács.

A munkástanácsnak 60 tagja volt, elnöke Sajber Károly ^{52/} szociáldemokrata asztalos-segéd lett. A létrejött munkástanács összetételét, vezetését alapvetően megszabta, hogy a mérsékelt illetve a jobboldali irányzatot képviselő szociáldemokrata pártvezetők jóváhagyásával alakult meg. Ez biztosította a forradalmi eszközök alkalmazásától féltő, elsősorban a kispolgárság érdekeit képviselő szociáldemokraták részére a munkástanácsban a vezető szerepet. A munkástanácson belüli erőviszonyok megfeleltek a tanács megalakulásakor a helyi pártszervezeten belüli erőviszonyoknak.

A baloldali szociáldemokraták nagy hibát követtek el, amikor a tömegek forradalmasodását látva a munkástanács megalakításához a jobboldali szociáldemokraták beleegyezését kérték és várták. Ezzel a magatartásukkal az irántuk bizalommal lévő tömegeket is megtévesztették.

A munkástanács létrejöttét tekintve az ipari és mezőgazdasági munkások hatalmi szerve volt, hisz azt a forradalmasodó tömegmozgalom hozta létre. Az említett tényezők miatt viszont vezetését és célkitűzéseit tekintve a munkástanács a kispolgárság érdekképviselői szerve volt. Ez az ellentmondás - ami a létrejöttében, vezetésé és célja között volt - meghatározta a munkástanács egész tevékenységét.

51/ Bartha Károly és Farsang Péter szóbeli közléseik alapján.

52/ Sajber Károly a helyi szociáldemokrata pártszervezet centrista szárnyához tartozott.

A dolgozók sokat vártak a munkástanácstól. Várták mindenekelőtt életkörülményeik jobbátételét - az alapvető élelmiszerek ármaximálását, a munkanélküliség csökkentését - de várták a reakciós városvezetés felszámolását is.

A munkástanács 1919 január 19-én nagygyűlést hívott össze a piactérre.^{53/} A nagygyűlésen Sajber Károly ismeretette a munkástanács főbb követeléseit: "1. a nemzeti tanács azonnali feloszlatása, a választások megejtéséig a hatáskörét a munkástanács tagjaival kiegészített városi tanácsra való átruházását. 2. követeli, hogy a városi tanács a munkástanácsból kiküldött 8 taggal egészítsék ki. 3. a városi tanács mindennemű ellenforradalmi kísérletet csirájában fojtson el és azt szigorúan torolja meg. 4. követeli a közszükségleti cikkek 40%-os árleszállítását. 5. a beígért földreform megvalósítását, 6. a városi szegénység életkörülményeinek javításán a városi tanács állandóan munkálkodik."

Mint a követelésekből is kitűnik a munkástanács együtt kívánt működni a városi tanáccsal. A követelések, mint látjuk, rendkívül szerények voltak - bizonyos tekintetben utópikusak is, különösen ami a harmadik pontot illeti.- Mégis a többesres tömeg nagy lelkesedéssel fogadta a követeléseket.

A munkástanács küldöttsége másnap - január 20-án - megjelent a városházán, hogy érvényt szerezzen a népgyűlés előtt ismertetett követeléseinek. A városvezetés a követeléseket törvénytelennek bélyegezte, azok teljesítését megtagadta. A reakciós városvezetés ekkor még elég erősnek érezte magát arra, hogy leszámoljon a törvénytelennek bélyegzett munkástanács

53/ Félégyházi lapok. 1919. január 24.

csal. Nem akarták tudomásul venni, hogy a félegyházi nép a munkástanácsot támogatta.

Mint látjuk, a hivatalos városvezetés és a tömegnyomásra létrejött munkástanács közötti harcot elsősorban a városvezetés kezdeményezte. A munkástanácsban - vezetőségének összetétele miatt - megalakulásakor a határozott irányvonal az volt, hogy a régi városvezetést a helyzet változásának megfelelően megreformálják, egyetértésben az érdekelt vezetőkkel. A reakciós városvezetők a munkástanács mérsékelt követeléseinek kategorikus elutasításával kétségtelenül elősegítették a munkástanács balratolódását.

A január 20-i eredménytelen tárgyalás után a munkástanács a városi tanácstól függetlenül, azzal szemben kezdte meg munkáját. Rövid kéthetes fennállása alatt a munkástanács bebizonyította létjogosultságát. A munkástanács megalakulása után ugyanis nemcsak a városi tanács, de még egyes jobboldali szociáldemokraták is - Fazekas Pál, Novasszel János, Dobos Károly⁵⁴ - kétségbevonták a munkástanács létjogosultságát. 1919 februárjában A Félegyházi Lapok hasábjain - amely lap irányzatára a legnagyobb jóindulattal sem lehet azt mondani, hogy baloldali volt - is kénytelenek ezt elismerni: "A munkástanács létjogosultságát más politikai párton levők kétségbevonják, amire az a megjegyzésünk, hogy annak nagyobb létjogosultsága van, mint a tulnyomóan polgári elemekből összeállított nemzeti tanácsnak, mert a forradalmat a szervezett munkásság vivta ki...⁵⁵

A munkástanács január végén hozzálatott a közellátás ügyeinek rendbehozásához, a nagymértékben elburjánzott spekuláció

54/ Molnár István szóbeli közlése alapján.

55/ Félegyházi Lapok. 1919. február 7.

letöréséhez. A városi tanács a munkástanács nyomására nagy huzavona után február elején elrendelte a város területéről való élelmiszerkiviteli tilalmat.^{56/} E rendelkezés átmenetileg segített valamit a félegyházi nép közellátásán. A rendelkezés megjelenése előtt - a rendelet kijátszásával azután is - nagymennyiségű élelmiszert vittek fel a kofák és a spekulánsok Kiskunfélegyházáról és környékéről Budapestre.

1919 február elején a munkástanács vezetői összehívták a félegyházi kereskedőket, s kötelezték őket a január 31-ig beszerzett áruik 40%-os árengedménnyel való kiárusítására. A megállapodást a munkástanács nevében Sajber Károly és Fölges János, a kereskedők nevében pedig Frank Ignác és Léderer Géza írták alá.^{57/} A megállapodást végrehajtását a munkástanács megbízottai ellenőrizték. A munkástanács hatalmának, tekintélyének növekedését a megállapodás is tükrözte. E hatalom növekedésében nagy szerepet játszott a munkástanács fegyveres testülete.

Helyesen látták a munkástanács vezetői, hogy célkitűzéseik^{nek} a reakciós városvezetéssel szemben csak akkor tudnak érvényt szerezni, ha megfelelő erő áll - a fegyvertelen nép mellett - mögöttük. Ez a cél vezette a munkástanácsot, amikor 1919. február elején hozzáálltak a népörség megszervezéséhez. "A munkástanács nemcsak a közélet zavarmentes biztosítását kívánja elérni, hanem a közrend fenntartása érdekében öntudatos, fegyelmezett, szervezett munkásságból álló 500 tagot számláló népörséget szervez."^{58/} A felhívás megje-

56/ Félegyházi Lapok. 1919. február 7.

57/ Félegyházi Lapok. 1919. február 14.

58/ Félegyházi Lapok. 1919. február 7.

lenése után a népörségbe tömegesen jelentkeztek a munkások.^{59/}

Az erőviszonyok egyre inkább a munkástanács javára tolódtak el.^{60/} Február közepén már nyilvánvalóvá vált, hogy a tényleges hatalom a munkástanács kezébe ment át. Habár hivatalosan továbbra is a munkástanáccsal szembenálló városi tanács "irányította" a város életét, ténylegesen azonban a kereskedők, az iparosok és a munkások, a munkástanácsot tekintették a hatalom birtokosának. A helyzet ilyenirányu változása ellenére sem szánta el magát a munkástanács a város vezetésének átvételére. Továbbra is kitartottak Sajberék a városvezetéssel való megegyezés politikája mellett. Ez a politika viszont szükségszerűen azt eredményezte, hogy a város életében, a város lakosságának helyzetében döntő változást elérni nem tudtak. Különböző intézkedéseiket a reakciós városi tanács állandóan keresztezte. Ennek tudható be, hogy nem sikerült letörni a spekulációt, tovább emelkedtek a közszükségleti cikkek árai. Sőt február közepén a reakciós városvezetés támadásba ment át. A munkástanács három baloldali tagját letartóztatták.^{61/}

Elsősorban a vázolt felemás helyzet teremtette meg az alapját a dolgozók fokozódó elégedetlenségének. 1919 február 18-án a félegyházi nép fokozódó elégedetlensége nyagarányu tömegmegmozdulásban jutott kifejezésre. Február 18-án több száz főnyi tömeg vonult a városháza elé, s tüntetett az alapvető élelmiszerek árainak állandó emelkedése ellen. A déli órákban a város felbolygatott méh-kashoz volt hasonló. A tüntető nép a piaci árusoktól, kofáktól áruikat elszedte, azokat

59/ Képes Lajos és Farsang Péter szóbeli közlései alapján.

60/ A munkástanács már megalakulásakor nagyobb hatalommal rendelkezett, mint az un. hivatalos városvezetés.

61/ Molnár István szóbeli közlése alapján.

pedig akik ellenálltak alaposan elverték. Hasonlóan cselekedtek a piactér környékén lévő kereskedőkkel. A városban tartózkodó helyőrség nagyrésze a nap folyamán csatlakozott a tüntetőkhez.^{62/} Délután már a tüntetők géppuskával lőtték a városházát. A lakosság a laktanyában található fegyvereket széthordta. A megmozdulással szemben a városvezetés teljesen tehetetlen volt. A tüntetés kezdetekor fegyveres segítséget kértek Budapestről.

A munkástanács vezetői - élükön Sajber Károlyjal - szintén megijedtek, az ösztönös erővel kitört megmozdulástól. A felfegyverzett tüntetők egyik követelése pedig éppen az volt, hogy a munkástanács vegye át a város vezetését. Az a helyzet állt elő Kiskunfélegyházán, hogy a polgárság, a polgárság vezetőinek - Dr. Fekete Sándor polgármester helyettesnek - kellett kérnie a munkástanács vezetőit a város vezetésének átvételére.^{63/} A tömegmegmozdulást csak úgy lehetett leszerelni, hogy a munkástanács elhatározta magát a hatalom átvételére. 1919 február 19-én hatalmas plakátokon adta tudtul a munkástanács a város lakosságának a hatalom átvételét: "Kiáltvány a néphez! A kiskunfélegyházi munkástanács sajnálattal emlékezik meg a keddi szomoru eseményekről és, hogy ezen sajnálatos eset többé elő ne forduljon, s a városban a rend és a belső nyugalom biztosítva legyen, a nép érdeke hathatósan meg legyen védelmezve és hogy hatalmunk is legyen ehhez, hogy határozatainknak érvényt szerezhessünk, a mai naptól kezdve a város ügyeinek vezetését átvesszük és elsőrendű feladatunknak ^{tekintjük} a személy és vagyonbiztonság érdekében, hogy a kereske-

62/ Félegyházi Lapok. 1919. február 21.

63/ Képes Lajos szóbeli közlése alapján.

delmi és ipari árucikkek méltányos árban legyenek kiárusítva...

Egyben a gazdaközönség figyelmét felhívjuk, hogy saját érdekében az élelmiszercikkeit és jószágait hozza piacra, mert ellenesetben a munkásságból szervezett népörség, a tengerész népörség erejével karöltve fogjuk a város lakosságának élelmezését biztosítani.

Kérjük városunk lakosságát, legyen irántunk bizalommal és mi becsülettel kívánunk a reánk várakozó feladatoknak megfelelni.

Kiskunfélegyháza 1919. február 19.

Kiskunfélegyházi Munkástanács."64/

A kiáltványból kitűnik, hogy végsősoron a munkástanácsot mi készítette a hatalom átvételére: "...hogyan ezen sajnálatos eset többé elő ne forduljon, s a városban rend és a belső nyugalom biztosítva legyen..." Mi sem bizonyítja azonban jobban, hogy nem gondolták még ekkor sem komolyan a hatalom átvételét a munkástanács vezetői, mint az, hogy Sajber Károly is fegyveres segítséget kért a rend helyreállítására. Február 19-én érkezett meg a Sajberék által kért segítség, a hírhedt Neuberger Frigyes különítménye Kiskunfélegyházára.^{65/} Minden kétséget kizáróan azonban a munkástanács február 21-i, a 19-én kelt közleményt, felhívást revidiáló felhívása bizonyítja, hogy Sajberék csak a kedélyek megnyugtatója, a tömegmozgalom leszerelése végett "vették át a hatalmat". Ebben a közleményében^{66/} a munkástanács a város lakosságának tudtára

64/ Kiskunfélegyházi muzeum, rendeletek és plakátok gyűjtemény
L.sz. 54/211. 1919. febr. 19.

65/ U.o. L.sz. 54/221. 1919. febr. 19.

66/ U.o. L.sz. 54/233. 1919. febr. 21.

adta, hogy a február 19-i kiáltványban közöltek - a város vezetésének átvétele - csak a rend helyreállításának időszakra vonatkozik. Azaz, lényegében minden maradt a régiben, a város irányítása, vezetése tekintetében.^{67/}

Az elmondottak ellenére sem volt azonban hiábavaló a február 18-i megmozdulása. Az a városvezetés, amely január 18. án hallani sem akart arról, hogy a munkástanács képviselőivel egészítsék ki a városi tanácsot, február 18-a után már szükségesnek látta a város vezetőtestületének átalakítását, a munkástanács 6 képviselőjének beválasztását a városi tanácsba.^{68/} A város vezető testületének a megváltozásából a félegyházi dolgozók is láthatták, hogy a munkástanács nem hajlandó a hatalom teljes átvételére. A vezetőtestület megváltozása bizonyos változást eredményezett a közellátás területén, február 18-a után kissé javult a közellátás.^{69/}

Másik közvetlen következménye az említett eseményeknek az volt, hogy a pártvezetőség, illetve a munkástanács vezetőségén belül jelentős balratolódás következett be. A reakciós városvezetőkkel egyezkedő jobboldali és centrista szociáldemokrata vezetők kezdtek elveszíteni tömegbefolyásukat, egyre népszerűbbek lettek azok a vezetők, akik a döntő változás szükségességét hirdették. A baloldal megerősödése azonban számos tényező miatt nem jutott kifejezésre a jobboldali szociáldemokratákkal való szervezeti szakításban. Ebben döntő szerepe volt a baloldali vezetők - Héderi Antal, Képes Lajos Molnár István, stb. - ideológiai képzetlenségének. Ezzel bi-

67/ Hajdu Tibor Tanácsok ^m Magyarországon 1918-1919-ben. c. művében a 97. oldalon a következőket írja: "február közepén Kiskunfélegyházán vett^o át a munkástanács a város vezetését". A február 19-i kiáltvány valóban ezt adta tudtul, de mint a későbbi napok elsősorban pedig a febr. 21-i kiáltvány megmutatta, a hatalom átvétele a munkástanács részéről, csupán sakkhúzás volt, a tömegmozgalom leszerelése érdekében.

68/ Félegyházi Lapok. 1919. február 28.

69/ U.o.

zonyos mértékben Héderiék is tisztában voltak, ezt a feltételezésünket támasztja alá az is, hogy február 18-a után a baloldaliak közbenjárására került Kiskunfélegyházára Iványi Sándor^{70/} félegyházi születésű képzett, szervezett kommunista munkás. Iványi Félegyházára való kerülésével a baloldali erők megerősödtek, mert Iványi Sándor képzettségénél fogva képes volt a baloldali erők összefogására.

A baloldali erők megerősödését bizonyítja az is, hogy 1919. február 20-a után a munkástanács vezetése is alapvetően megváltozott. A munkástanács vezetéséből február végén eltávolították a tömegek előtt - nem kevésbé az alapvető változást akaró baloldali szociáldemokrata vezetők előtt - kompromittált jobboldali polgári vezetőket.^{71/} A munkástanács vezetése fokozatosan átment - ebben nagy szerepe volt az 1919 február 20-a utáni országos eseményeknek, a forradalmi mozgalom erősödésének - a baloldaliak kezébe.

Említettük már, hogy Kiskunfélegyházán a február 18-i forradalmi megmozdulás után kissé javult a közellátás. Ebben szerepe volt annak, hogy a kereskedők megrémültek a tömegek mozgalmától, s rövid ideig maximált áron árusították árucikkeiket. Ugyanakkor a városi vezetők is a mozgalom hatására megszigorították a város területéről és környékéről az élelmiszerkiviteli tilalmat. A javulás azonban átmeneti jellegű volt. Március elején már újra a február 18-a előtti állapotok voltak jellemzőek a közellátásra. Bizonyos mértékben még rosszabbodott is a helyzet a közellátás területén. A pa-

70/ Iványi Sándor már a háború kitörése előtt Budapesten dolgozott, s mint szervezett munkás a szociáldemokrata párt tagja volt. A KMP megalakulásakor belépett a kommunista pártba.

71/ Ekkor került sor Dr. Kalmár Mór laptulajdonos és Fazekas Pál jó módú cipésmester a munkástanács vezetéséből való eltávolítására.

rasztok egyre kevesebb árut vittek a piacra. A pénz értéktelenedésének következtében a kereskedők visszatartották áruikat. Ezért 1919 márciusában a lakosság ellátása már óriási nehézségekbe ütközött.

Fokozódott az elégedetlenség a mezőgazdaságból élő nagyszámu félegyházi szegénység körében is. Kiskunfélegyházán 1919-ben, ha nem is olyan mértékben, de még ma is döntően mezőgazdasági jellegű város volt. Kereső és eltartott népesség megoszlása Kiskunfélegyházán foglalkozási főcsoportok szerint 1910-ben:^{72/}

Foglalkozási főcsoport	kereső	eltartott
Őstermelés /mezőgazdaság/	8.253	13.591
Bányászat és kohászat	1	1
Ipar	2.442	2.807
Kereskedelem és hitel	633	848
Közlekedés	360	808
Közszolgálat és szabad fogl.	508	806
Véderő	212	39
Napszámosok k.m.n.	579	712
Házicselédek	823	43
Egyéb és ismeretlen fogl.	583	875
Együtt:	14.394	20.530
Kereső és ellátott együtt:	34.924.	

A beharangozott földreform gyakorlati végrehajtásának késése fokozta a bizonytalanságot, s az elégedetlenséget a kormány és a helyi vezetés iránt.

72/ Az adatokat a Központi Statisztikai Hivatal szolgáltatta megjelölés nélkül.

A több mint 3.000 tagot magában foglaló földmunkásszervezet 1919 februárjában - márciusában egyre radikálisabban juttatja kifejezésre földosztási igényét.

A kisszámu de a város életére jelentékeny hatással bíró értelmiségiek elsősorban a pedagógusok aktivitása is fokozódott. Ebben az időszakban 1919 február-márciusában tűnt ki forradalmi gondolkodásával, gyújtó hatású cikkeivel és beszédeivel Mártonffy Ernő, latin-történelem szakos középiskolai tanár. A helyi lapban megjelent cikkeiben Mártonffy az alapvető változás szükségességét, a dolgozók hatalmának kivívását sürgette.^{73/}

A változás szükségességét mutatták meg^a március 15-i események is. A március 15-i emlékünnepeken, amelyen a város apraja-nagyja résztvett^{74/} a tömeg nem engedte, hogy Dr. Fekete Sándor polgármesterhelyettes ünnepi beszédét elmondja. A közel 10.ezer főnyi tömeg a nagy népszerűségnek örvendő Iványi Sándort, Héderi Antalt és Mártonffy Ernőt akarta hal-
lani. Az említett baloldali vezetők^{beszédeikkel} - mint azt az akkori események ma is élő szemtanúi elmondják - lázbahozták a gyűlés résztvevőit. Az ünnepi nagygyűlés hatalmas tüntetéssé alakult át. A város polgársága lakásaikba zárkózva várta a tömegtüntetés végét.^{75/}

Ekkor került sor néhány gyűlőtt vezető hivatalából való elkergetésére. Dr. Endre Zsigmond gyűlőtt főszolgabíró a nép haragjától csak gyors szökés útján tudott megmenekülni.

A március 15-i események megmutatták, hogy Kiskunfélegyházán nem volt erő, amely képes lett volna megakadályozni a

73/ Lásd a Félegyházi Lapok febr. 28, március 4, és március 11-i számait.

74/ Molnár István és Képes Lajos szóbeli közlése alapján.

75/ U.o.

döntő változást, a proletárdiktatura létrejöttének bekövetkezését. A nép megelégtelte az éhezést, nyomorúságot, kizsákmányolást, a kormány és szervei ámtgatását, hitegetését. Az alullévők döntő többsége már előbb is megelégtelte a felüllevők népellenes uralmát, azonban 1918 november 20.a előtt nem volt olyan erő, párt, mely vezetni tudta volna az alullevők hatalomért folytatott harcát. 1918 november 20-a után viszont már volt ilyen párt a KMP képeben. Igaz, hogy Kiskunfélegyházán nem alakult külön kommunista pártszervezet, de 1919 márciusára az országos és a helyi események hatására létrejött egy olyan forradalmi baloldal, amely képes volt a tömegek harcának élére állni, a munkáshatalomért folyó harcban.

II.

A proletárdiktatura győzelme.

A polgári - szociáldemokrata koalíciós kormány helyezte 1919 márciusára barthatatlanná vált. Az a kommunistaellenes terror, amely a kormány részéről 1919 február 20-ával kezdetét vette nem csökkentette, hanem növelte a kommunisták befolyását, meggyorsította a tömegek forradalmasodását.^{76/} A kormány elszigetelődését nagymértékben elősegítette, hogy az a gazdasági leromlással szemben teljesen tehetetlen volt. A burzsoá-szociáldemokrata kormány azonban nemcsak belpolitikailag vált tehetetlenné erre az időre, hanem külpolitikailag is. A kormány külpolitikai csődjét kifejezte az antant-hatalmak budapesti katonai misszióját vezető Vyx francia alezredes által 1919 március 20-án átnyújtott antant-jegyzék. Az antant-hatalmak ultimátumszerű jegyzékben újabb területi követeléseket támasztottak Magyarországgal szemben. A Vyx-jegyzékből Károlynak és kormányának tudomásul kellett venni, hogy a győztes antant-hatalmak nem honorálják kormányának antant-barát, pacifista politikáját.

Az antant-hatalmak imperialista békediktátuma óriási felháborodást váltott volna ki, s a kormány látta, hogy tömegbázis nélkül nem képes szembeszállni a diktátum végrehajtásának. Ugyanezen okból kifolyólag a kormány azt sem vállalhatta, hogy elfogadja a területköveteléseket, s azt megvédje az közfelháborodással szemben. A bel és külpolitikai csőd lemondásra kényszerítette a polgári szociáldemokrata koalíciós kor-

76/ A Magyar Tanácsköztársaság történelmi jelentősége és nemzetközi hatása. Nemes Dezső: A Magyar Tanácsköztársaság történelmi jelentősége. 7. old. Kossuth 1960.

mányt. A Vyx-jegyzék megadta a kegyelemdőfést a polgári demokráciát - amelynek lényegéről különösen 1919 február 20-a után módjukban volt a tömegeknek meggyőződni - utolsó percig védelmező kormánynak.

Március 20-a után villámgyorsan követték egymást az események. Az országban ekkor két hatalmi tényező létezett: A Szociáldemokrata Párt és a Kommunisták Magyarországi Pártja. E két párt rendelkezett a munkások és parasztok, a nép bizalmával, támogatásával. A kormány lemondása után a szociáldemokrata párt két ut között választhatott: 1./ a kommunista Párttal szemben próbálja meg kivezetni a magyar nemzetet belső és külső válságából. Rövid mérlegelés után, a szociáldemokrata párt vezetőinek rá kellett jönnie, hogy ez az ut járhatatlan, hiszen a proletárdiktatura létrehozásának szükségességét meghirdető KMP mögé egyre nagyobb munkás-paraszt és értelmiségi tömegek sorakoztak fel, s az SzDP vezetőségén belül is a baloldal nagymértékben megerősödött. A józanul gondolkodó centrista szociáldemokrata vezetőknek is látniuk kellett, hogy 1920 márciusában a siker reményében a KMP ellen egyetlen párt sem vehette fel a harcot.^{77/} 2./ A másik ut, a két munkáspárt összefogásával, egyesülésével, s ezen keresztül a munkásosztály uralmának megvalósításával oldani meg a bel- és külpolitikai válságba jutott ország problémáját. Az országot az összeomlás anarchiájától csak a szocializmus, a kommunizmus megteremtése mentheti meg.^{78/} Az SzDP nagy érdeme, hogy erre az utra lépett

77/ Hajdu Tibor: A Magyar Tanácsköztársaság történetének néhány kérdése. Századok. 1958. I-IV. sz. 370-371. old.

78/ A Magyar Munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. 6/A kötet 3. old. Kossuth. 1959.

1919 március 21-én a két munkáspárt egyesült, a proletárdiktatura szükségességének elismerése alapján. Számos tényező miatt a két párt egyesülése egyben a proletárdiktatura győzelmét jelentette.^{79/} Március 21-én este a Budapesti Munkástanács megerősítette a hatalom átvételét a Tanácsköztársaság létrejöttét.

A Tanácsköztársaság létrejöttével megvalósult a magyar nép sok évszázados álma: a hatalom a dolgozó nép kezébe ment át. A magyar munkásosztály elsőnek lépett a Lenin vezette orosz munkásosztály nyomdokába: megdöntötte elnyomóinak hatalmát. A magyar szocialista forradalom győzelmének rendkívül nagy nemzetközi hatása, jelentősége volt. Lenin kitörő lelkesedéssel fogadta a Nagy Októberi Szocialista Forradalom első szülöttjét a Magyar Tanácsköztársaság létrejöttét.^{80/} Kimondhatatlanul nagyjelentőséggel bírt az a tény, hogy 1919 március 21-ével az "orosz példának" követője lett, a szocialista forradalom győzelme 1919 március 21-e után nem speciális orosz jelenség volt már.

A nagyjelentőségű eseményekről - a két párt egyesüléséről, a Tanácsköztársaság létrejöttéről, a Forradalmi Kormányzótanács megalakulásáról - Kiskunfélegyháza népe elsőként értesült Iványi Sándor, Molnár István és Sajber Károly ^{81/} március 20. án és 21-én Budapesten tartózkodtak. Mindhármán résztvettek a budapesti munkástanács március 21-i történelmi jelentőségű ülésén. A három félegyházi vezető még március 21-én éjjel gépkocsival visszaindult Félegyházára. Március 22-én a város

^{80/} Lenin művei. 29. köt. 224. old. Szikra 1953.

^{79/} A magyarországi munkásmozgalom 1917-1919. A Magyar Tanácsköztársaság. I. d. m. 65-66. old.

^{81/} Sajber Károly februárban és márciusban egyre forradalmibb nézeteket hangoztatott, "forradalmi nézeteivel" még Iványi Sándort is megtévesztette.

lakossága arra lett figyelmes, hogy a városháza tornyában vörös zászlót lengetett a szél.^{82/} Kiskunfélegyházán ugyanugy, mint az ország többi városainak döntő többségében a hatalom fegyveres ellenállás nélkül ment át a munkásság kezébe.

Március 22-én d.e. 10 órára nagygyűlésre hívták össze az említett vezetők Félegyháza dolgozóit. A dolgozók már 10 óra előtt értesültek a Tanácsköztársaság létrejöttéről^{83/}, mert a nagygyűlésre vörös zászlók alatt forradalmi dalokat énekelve vonultak fel. A nagygyűlésen először Iványi Sándor ismertette a többeszes hallgatóság nagy lelkesedése közepette a Tanácsköztársaság győzelmét.^{84/} Iványi Sándor rövid beszéde után Mártonffy Ernő tett javaslatot a nagygyűlésnek a direktórium megalakítására és annak tagjaira. A forradalmi lelkesedéstől áthatott gyűlés résztvevői nagy lelkesedéssel és teljes egyetértésben választották meg a háromtagu direktóriumot, melyet a munkástanács még aznap esti ülésén megerősített. A direktórium elnöke a nagy népszerűséget élvező kommunista Iványi Sándor lett. Egyik tagja a szintén kommunista Héderi Antal, aki 1919 február végétől a pártszervezet elnöke volt, a másik tagja Sajber Károly szociáldemokrata, a munkástanács elnöke lett, aki különösen a kispolgárság körében volt igen népszerű.

A direktórium megalakulásával új szakasz kezdődött Kiskunfélegyháza és népe történetében. 1919 március 22-től kezdve a hatalom tényleges birtokosa valóban a dolgozó nép lett.

82/ Farsang Péter szóbeli közlése alapján.

83/ Sokmindent elárul a városháza tornyába kitűzött vörös zászló.

84/ Félegyházi Proletár. 1919. március 30.

A tanács hatalom megszervezése.

A direktórium megalakulása pillanatától kezdve egyik legdöntőbb feladatának az egész város életét átfogó, a proletáriátus érdekeit szolgáló vezetőtestület megszervezését tartotta. A direktórium tagjai elsősorban Iványi Sándor tisztában voltak azzal, hogy máról holnapra a régi közigazgatási apparátust, személyzetét kicserélni nem lehet. Célkitűzésük az volt, - az országos rendelkezéseknek megfelelően - hogy a tisztviselői karból csak azokat távolítják el, akik nézeteikkel és tevékenységükkel akadályozzák a proletárdiktatura elveinek érvényesülését, megvalósítását.^{85/} E helyes felfogás a gyakorlati megvalósítás során azonban nagy torzulásokat szenvedett. Ez összefüggött a proletárdiktatura békés úton való győzelmével. Az, hogy a burzsoá rend szervei és hivei március 21-én és 22-én a Tanácsköztársaság létrejöttékor nem fejtettek ki nagyobb ellenállást, vagy ahogyan a Népszava írta: "Kiskunfélegyházán a direktórium létrejötte után abszolút rend és nyugalom uralkodott"^{86/} még nem jelentette, hogy mindenki lelkes hive lett ténylegesen a proletárdiktaturának. Ez a körülmény, valamint az, hogy a régi tisztviselők döntő többsége függetlenül érzelmeiktől és pártállásuktól igyekeztek megmaradni állásaikban, s ezért hajlandónak mutatkoztak képességeiket és munkájukat a proletárdiktatura szolgálatába állítani, a direktórium vezetőit bizonyos mértékben megtévesztették. Nem fordítottak kellő gondot az állásaikban meghagyott régi tisztviselők politikai ellenőrzésére.

85/ Iványi Sándor a Félegyházi Proletár 1919 április 3-i számában "A proletárdiktatura megszervezése".c.s.cikkében részletesen kifejti ezt az elvet.

86/ MMTVD. 6/A 21. old.

Az elmondottakból következik, hogy a helyi közigazgatást - elsősorban ami a régi apparátus dolgozóit illeti - csak formálisan szervezték át, a proletárdiktaturának megfelelően átkeresztelték a régi elnevezésű intézményeket. Ezt bizonyítja az is, hogy az átkeresztelt intézményekben jelentős politikai és gazdasági funkciókban különösebb ellenőrzés nélkül fő tisztviselők is megmaradtak. Pl. városbiztos Dr. Rády Lajos lett, aki 1917 előtt városi főjegyző volt, vagy pénzügyi biztos Szántó Lajos lett, aki 1917 előtt 3. tisztviselője volt a városnak.^{87/}

A városi apparátus e felemás módon való átszervezése az ellenforradalmi erők államhatalmon belüli szervezkedését tette lehetővé, könnyítette meg. Kiskunfélegyházán ez csak június 22-e után, az országos ellenforradalmi erők erőteljes szervezkedése és fellépése után éreztette nagyobb mértékben negatív hatását.

Súlyosabb hiba volt a régi elnyomó államapparátussal kapcsolatban elkövetett hiba. Míg az un. közigazgatási apparátus egyes elemeit, intézményeit, dolgozóit megfelelő politikai ellenőrzés mellett fel lehet, sőt fel is kell használni az új államhatalmi rendben, addig az elnyomó apparátus személyi állományát - csendőrség, rendőrség, bíróság, katonaság, stb. - akiknek közvetlen feladata a munkásosztály, a nép elnyomása volt, nem szabad döntő változtatások nélkül átvenni.⁸⁸ Nálunk a marxizmus-leninizmus e nagyjelentőségű tanítását 1919-ben megsértették, a gyakorlatban nem alkalmazták megfe-

87/ Félegyházi Proletár 1919 április 3.

88/ Részletesen ír erről Hajdu Tibor: Tanácsok Magyarországon 1918-1919-ben id. művében a 178-192. oldalakon.

elően.

Kiskunfélegyházán április elején szervezték meg a belső rend fenntartására a Vörös Örséget. A Vörös örségbe azonban az országos szervezési gyakorlatnak megfelelően teljes létszámbanátvették a régi rendőrség és 1919 februárjában Félegyházára vitetett 30 csendőr személyi állományát. 89/

Az új államhatalom - tanácshatalom - kiépítésében rendkívül nagy szerepe volt a tanácsválasztásoknak. A forradalmi kormányzótanács 1919 április 2-án megalkotta a Tanácsköztársaság ideiglenes alkotmányát, melyben többek között rögzítette: a./ az új államhatalom tanácsokon történő felépítését, b./ a tanácsok működésének jogkörét, c./ a proletárdiktatúrában dolgozók választói jogát, s a választási eljárást. 90/

Az ideiglenes alkotmány Magyarország történetében először nemre való tekintet nélkül biztosította a választói jogot mindazoknak, akik 18. életévüket betöltötték és a társadalomra hasznos munkából éltek. Biztosította a magyar nép legjobbjai által oly régen óhajtott általános és titkos választói jogot. Az alkotmány csak a kizsákmányolók szűk rétegét zárta ki a választói jogból.

A Forradalmi Kormányzó Tanács rendelete értelmében 91/ Kiskunfélegyházán április 7-én tartották meg ünnepi külsőségek között a tanácsválasztást. A pártszervezet és a direktórium nagy gondot fordított az első népszavazás méltó előkészítésére. A Félegyházi Proletár április 7-i számának vezércikke,

89/ A Félegyházi Proletár 1919 április 10-i száma közölte a csendőrség és a rendőrség Vörös Örségbe való belépését.

90/ MMTVD. 6/A 101-103. old.

91/ A falusi és városi tanácsokat legkésőbb április 7-ig meg kellett választani.

amelyet Mártonffy Ernő irt, a választás jelentőségét méltat-
ta, külön kiemelve annak a jelentőségét, hogy a nők és a fi-
atalok először választhattak. Számos kisgyűlést, előadást
tartottak a pártszervezet aktivistái a választás jelentőségé-
ről és módjáról.^{92/} Röplapok útján hívták fel a lakosság fi-
gyelmét a választásban való részvétel szükségességéről, s a
választás lefolyásáról.^{93/}

A választás ünnepi külsőségek között a legnagyobb rend-
ben folyt le.^{94/} Április 7-én választották meg a 80 tagu
Kiskunfélegyházi Munkás- Katona- Földműves Tanácsot, a járá-
si tanács félegyházi képviselőit - lo képviselőt -, a megyei
tanács félegyházi tagjait - 7 tagot - és az országos tanács
félegyházi képviselőjét.^{95/}

Közvetlenül a választás után április 10-én ült össze
az újjáválasztott Munkás- Katona- Földműves Tanács, amikor is
megválasztották a tanács elnökét és a forradalmi intéző bi-
zottságot. A Munkás- Katona- Földműves Tanács elnöke a kommu-
nista Iványi Sándor, alelnöke pedig a szintén kommunista
Héderi Antal lett. A munkástanács Iványi Sándor javaslata
alapján választotta meg a 16 tagu forradalmi intézőbizottsá-
got:

Barta Károly /ácssegéd, szociáldemokrata./

Berlasz József /cipész, szociáldemokrata./

Farsang Péter /lakatos munkás, baloldali szociáldemokrata/^{96/}

Fekete Pál /földmunkás, szociáldemokrata./

92/ Félegyházi Proletár 1919. április 7.

93/ Kiskunfélegyházi muzeum, rendeletek és plakátok gyűjtemé-
nye. I.sz.: 54/279. 1919. április 6.

94/ Félegyházi Proletár 1919. április 13.

95/ A képviselők névsorát közli a Félegyházi Proletár 1919.
április 24-i száma.

96/ Kiskunfélegyházán kommunista szervezet 1919 március 21.-e
előtt nem alakult, ezért a pártállás feltüntetésénél a
baloldali szociáldemokrata megkülönböztetést használjuk.
azoknál, akik kommunista módon álltak helyt a proletárdik-
tatura rendszerében.

Héderi Antal /cementgyári munkás, baloldali szoc. dem./
Képes Lajos /vasipari munkás, baloldali szociáldemokrata./
Jung József /joghallgató, szociáldemokrata./
Mártonffy Ernő /tanár, baloldali szociáldemokrata./
Molnár István /szabósegéd, baloldali szociáldemokrata./
Iványi Sándor /gyári munkás, baloldali szociáldemokrata./
Najmányi László /tisztviselő, szociáldemokrata./
Sayber Károly /asztalossegéd, szociáldemokrata./
Seres Sándor /földmunkás, baloldali szociáldemokrata./
Szántó Lajos /tisztviselő, szociáldemokrata./
Tóth János /földmunkás, szociáldemokrata./
Zsiga József /faipari munkás, szociáldemokrata./

Az intézőbizottság első ténykedése az volt, hogy jóváhagyta a már ismertetett és közmegegyezésre működő háromtagú direktóriumot.

Ugyancsak a választás után történt meg a városi tanács, a helyi közigazgatás gyökeres átszervezése is. Az átszervezésnél a direktórium és az intézőbizottság arra törekedett, hogy a különböző osztályok élére forradalmi gondolkodású munkások és parasztok kerüljenek.^{97/}

Az alábbi osztályokat hozták létre és működtették Kiskunfélegyházán 1919. április 12-étől:^{98/}

I. Politikai, hadügyi és Közigazgatási ügyek osztálya.

Vezetője: Iványi Sándor.^{99/}

II. Szocializálás, közmunka, középítkezés, ipari és személyügyi osztály. Vezetője: Héderi Antal.

97/ A gyökeres átszervezés szükségességére Samuely Tibor hívta fel Iványi és Héderi figyelmét, amikor Kecskeméten tett látogatásakor - 1919.márc.26.- elbeszélgetett a két félegyházi vezetővel. Képes Lajos szóbeli közlése alapján, Kecskemét és Kiskunság 1919.Vörös lobogója alatt 20. old. Kecskemét 1959.Szöveggyűjtemény, egykori helyi hírlapokból.

98/ Félegyházi Proletár. 1919. április 24.

99/ Az osztályvezetők pártállását lásd. az intézőbizottság névsoránál.

III. Közellátás és pénzügyi osztály.

Vezetője: Sajber Károly.

IV. Közrendészeti és igazságügyi osztály.

Vezetője: Barta Károly.

V. Közoktatás- testnevelés és népjóléti ügyek osztálya.

Vezetője: Mártonffy Ernő.

VI. Közgazdasági és szövetkezeti ügyek osztálya.

Vezetője: Barta Károly.

VII. Számvevőség és adóügyek osztálya.

Vezetője: Héderi Antal

VIII. Népiroda, árvaszéki és segélyezésü ügyek osztálya.

Vezetője: Seres Sándor.

IX. Lakás- és katonügyek osztálya.

Vezetője: Tóth János.

X. Közélelmezési ügyek osztálya.

Vezetője: Képes Lajos.

XI. Közegészségügyi osztály.

Vezetője: Dr. Tábi József.

Minden osztályvezetőnek volt egy helyettese, akik általában a régi tisztviselői karból kerültek ki. Ez biztosította a város ügyeinek helyes politikai vezetése mellett a megfelelő szakmai vezetést.

A direktórium fontosabb gazdasági, politikai és kulturális intézkedései.

Kiskunfélegyháza, mint azt már említettük döntően mezőgazdasági jellegű város volt. Ezt szemlélteti az alábbi néhány adat is:^{100/} A város lakossága az 1910-es népszámlálás adatai szerint 34.924 fő volt, ebből kereső volt 14.394 fő, eltartott

^{100/} Az adatokat A Magyar szent-korona országainak 1910. évi népszámlálása II. kötetéből vettük. 394, 396, 397. old.

20.530. A mezőgazdaságban dolgoztak 8.253-an és 13.591 személyt tartottak el. Nem sokat változott a helyzet 1920-ig sem:^{101/} ekkor a lakosság létszáma 36.797 volt, ebből kereső 17.052, eltartott 19.745. A mezőgazdaságban dolgoztak 11.170-en, s eltartottak 12.618 személyt.

A birtokosok és bérlők megoszlása Kiskunfélegyházán az 1910. és 1920. évi népszámlálás adatai szerint következő volt:^{102/}

Birtok-, ill.		1910 december 31.		
bérletkategóriák	birtokos,	bérlő	együtt.	
1 kat.holdon alul	173	-	173	
1-5 kat. hold.	1.030	20	1.050	
1-10. - " -	453	33	486	
1-20. - " -	475	76	551	
20-50 - " -	485	105	590	
50-100 -" -	193	35	228	
100-200 " -	59	5	64	
200-1000 " -	27	7	34	
1000-kat. holdon felül	1	-	1	
Összesen:	2.896	281	3.177	

^{101/} Az adatokat a Központi Statisztikai Hivatal szolgáltatja megjelölés nélkül.

^{102/} U.o.

Birtok-, ill.	1920. december 31.		
bérletkategóriák	birtokos	bérlő	együtt.
1 kat. holdon alul	255	6	261
1-5 kat. hold.	889	18	907
1-10 - " -	436	39	475
10-20 - " -	479	69	548
20-50 - " -	474	94	568
50-100 - " -	147	41 ²	188
100-200 " -	49	11	60
200-1000 " -	12	4	16
1000.kat holdon felül	2	-	2
Összesen:	2.743	282	3.025

Nem rendelkezett a város számottevő ipari objektummal sem. A vállalatok nagysága: ^{103/} 599 segédnélküli üzem volt, 212 egy/segéddel dolgozó üzem, 103 két-segéddel dolgozó üzem, 89 háromtól öt segéddel dolgozó üzem, 28 ~~16-10~~ segéddel dolgozó üzem, 6 11-20 segéddel dolgozó üzem és csupán 5 olyan üzem volt Kiskunfélegyházán, ahol 20-nál több segédet, munkást foglalkoztattak. Az üzemek száma összesen 1.042 volt.

A Forradalmi Kormányzótanács 1919 március 26-án a IX. számú rendeletével kimondotta a kisipar kereteit meghaladó ipari, bánya és közlekedési üzemek köztulajdonba vételét. A rendelkezés szerint a köztulajdonba vett üzemeket a Tanács-köztársaság szociális termelési népbiztossága által kinevezett termelési biztosok vezették. Kiskunfélegyházán április 3-án került sor a "nagyüzemek" szocializálására. Ekkor szoci-

^{103/} A magyar szentkorona országainak 1910. évi népszámlálása. II. köt. II 396, 397. old.

alizálták: a gyufagyárat, dohánygyárat, cementgyárat, téglagyárat, a két mozgóképszínházat és a gyógyszerházakat. A szocializálásnál azonban a félegyházi direktórium tul-ment az országos rendelkezéseken. A Forradalmi Kormányzótanácsnak azt a rendelkezését, mely szerint a kisiparosoknak a szerszámai és anyagkészleteit is leltárba kellett venni a félegyházi vezetők úgy értelmezték, mint a nagyüzemek szocializálását. Lényegében nem tettek különbséget a nagyüzem szocializálása és a kisüzemek anyag- és szerszámkészletének leltárbavétele között. Természetesen gyakorlatilag nem történt meg a kisiparosok üzemének szocializálása. De a direktórium rendelete a kisüzemeknél is szocializálásról beszélt. Ez pedig elég volt ahhoz, hogy a nagyszámu félegyházi kisiparos megrémüljön, elhiggyen minden rémhirt, amit a Tanácsköztársaságról kezdettől fogva terjesztettek. 104/

A szocializálásnál elkövetett tulkapás elsősorban azzal függött össze, hogy nem volt ~~szerv~~ vezető szerv, amely összetételénél, elméleti felkészültségénél fogva képes lett volna nagyobb tulkapások nélkül irányítani a város életét. Az április 7-én újjáválasztott munkástanács nem lehetett ilyen szerv összetétele és rendeltetése miatt sem. A félegyházi szocialista pártszervezet sem tölthette be a fenti szerv szerepét, mert már március 21-e előtt annyira felhigult, hogy még munkás jellegét is elvesztette. Március 21-e után tovább higult a pártszervezet, olyannyira, hogy 1919 április közepén a párttagok létszáma Kiskunfélegyházán meghaladta a 10000 főt. 105/

104/ A direktóriumnak igen nagy gondot okozott a rémhirterjesztés elleni harc. Áprilisban statáriumot kellett bevezetni a rémhirterjesztés ellen.

105/ Farsang Péter és Molnár István szóbeli közlései alapján.

A marxista párt hiánya rányomta a bélyegét a város vezetésére, forrása volt a direktórium által elkövetett számos hibának, tulkapásnak. Ugyanakkor azt is el kell mondani, hogy nem elsősorban tulkapások és hibák jellemezték a félegyházi direktórium munkáját. Jellemezték mindenekelőtt azok a nagy eredmények, amelyek alapján változtatták meg a kiskunfélegyházi viszonyokat. Ezekre az eredményekre, nem pedig a hibákra, tulkapásokra emlékezett és emlékezik még ma is Félegyháza dolgozó népe.

A Tanácsköztársaság egyik legfontosabb feladatának a munkanélküliség felszámolását tartotta. A félegyházi direktóriumnak szintén gondot okozott a munkanélküliség megszüntetése.^{106/} A munkanélküliség tervszerű megoldása érdekében a direktórium április elején megszervezte a munkaközvetítő hivatalt. A munkaidő szabályozásával lehetővé vált jónéhány dolgozó munkához juttatása. Csökkentette a munkanélküliséget az is, hogy a szocializált üzemek és termelőszövetkezetek egyre több munkaerőt igényeltek. Mindezekon kívül a direktórium fontos közmunkálatokba kezdett - lakásépítés, a kaszárnya átépítése kórházzá, utépítés, stb. -, amelyek ugyancsak több dolgozónak biztosítottak munkaalkalmat. Az építési direktórium szakemberek bevonásával április végén hozzálátott Kiskunfélegyháza fejlesztési terveinek elkészítéséhez. Tervezetet dolgoztak ki pl. konzervgyár és sertéshizlalda Félegyházán történő felépítésére.^{107/}

A proletárdiktatura létrejötte döntő változást eredményezett az ifjumunkások, a tanoncok életében. A Tanácsköztársaság

^{106/} A VIII. ügyosztály kimutatása szerint 1919. április közepén 754 dolgozónak nem volt Kiskunfélegyházán állandó munkája. Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára Kiskunfélegyházi Direktórium /KD/ D/193/1919.
^{107/} Félegyházi Proletár 1919. április 17.

alapjaiban változtatta meg az ifjumunkások életkörülményeit. A Forradalmi Kormányzótanács rendeletben szabályozta a tanoncok munkaidejét, fizetését és a mesterrel szembeni jogait, kötelességeit. Az országos rendelkezéseknek megfelelően a félegyházi nagy számu - Kiskunfélegyházán a kisiparosok nagy része tanoncot tartott - ifjumunkások helyzete is gyökeresen megváltozott. A félegyházi ifjumunkások helyzetének javításáért már 1919 március 21-e előtt fáradhatatlanul munkálkodott Mártonffy Ernő. Mártonffy segítségével 1919 januárjában jelentős eredményeket értek el az ifjumunkások. A tanoncot tartó asztalos-mesterek kötelezték magukat, hogy nem veszik igénybe a tanoncok munkaidejét szombat d.u. 6 órától hétfő reggel 7 óráig.^{108/} Az asztalosokat követték a többi iparosok is.

Az ifjumunkásoknak hivatalosan elismert szervezete Kiskunfélegyházán március 21-e előtt nem volt. Az ifjumunkások félegyházi szervezete 1919 április 15-én alakult meg Mártonffy Ernő elnöklétével.^{109/} Mivel Kiskunfélegyházán a tanoncok főleg a kisiparosoknál dolgoztak, a helyi tanácsvezetésnek elsősorban arra kellett ügyelni, hogy a tanoncokat védő rendelkezéseket a mesterek betartsák. A rendelkezések betartásának biztosítása/^{érdekében} jött létre áprilisban a közoktatási osztály mellett működő társadalmi ellenőrök csoportja. Az országotól eltérő feladatot hajtott végre a direktórium, amikor kötelezte a mestereket, hogy tanoncaikat heti két délután kötelesek ipariskolába engedni.^{110/}

Azoknak az ifjumunkásoknak, tanoncoknak a részére, akiknek a szülői házban nem volt biztosítva a megléhetés, az ifju-

108/ Félegyházi Lapok 1919. január 24.

109/ Félegyházi Proletár 1919. április 17.

110/ Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára KD.
D/224/1919.

munkások helyi szervezetének kezdeményezésére tanonc- internátust létesített a direktórium.^{111/} Az ifjummunkások a Korona Szálló épületében helységet kaptak, ahol művelődhettek, szórakozhattak.^{112/} A régi uri kaszinó könyvtárállományából könyvtárat létesítettek az ifjummunkások részére.

A tanács hatalom megszervezte a budapesti gyermekek balti és falusi üdültetését. Azok a gazdák, akik magukhoz vettek városi munkásgyermeket havi 150 koronát kaptak. A félegyházi direktórium májusban megszervezte 400 budapesti gyermek 1 hónapos nyaraltatását Kiskunfélegyházán és környékén.

"Lehetővé kell tennünk, hogy a kisproletárok a közeli tanyákon a kispap elvtársaknál elhelyezve élvezzék a nyár szépségeit"^{113/} - szólt a direktórium felhívása.

Helyesen ismerte fel a tanácskormány az értelmiség fontos szerepét a proletárdiktatura rendszerében. A Forradalmi Kormányzótanács áprilisban felemelte a tanítók és tanárok fizetését. "A Forradalmi Kormányzótanács a népfelvilágosításnak az új társadalom kiépítésénél alapvető jelentőséget tulajdonít. Ennek megfelelően a tanító alkalmazottakat kiktől a felvilágosítás nagy munkájának fontos és lelkes teljesítését szigorúan megkívánja, a munka bérének általános rendezésénél a jobban díjazott szakmunka bérében fogja részesíteni." ^{114/}

A félegyházi direktórium az országos rendelkezést megelőzően április 5-én felemelte a pedagógusok és az addig rosszul díjazott városi tisztviselők fizetését.^{115/} Április

111/ Félegyházi Proletár 1919 május 19.

112/ Farsang Péter szóbeli közlése alapján.

113/ Félegyházi Proletár május 1919. 19.

114/ Tanácsköztársasági törvénytar. II.köt. 53. old. Bp1 1919.

115/ Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára polgármesteri iratok 666/1919. sz.

9-ig 55 tanító és tanár vette fel 1918 július 1-től visszamenőleg a háborús segélyt, valamint a fizetésemelést.^{116/}

A helyes értelmiségi politika eredménye volt, hogy viszonylag nagyszámu értelmiségi, különösen a pedagógusok köréből szívvvel-lélekkal a proletárdiktatura mellé állt.^{117/}

Kiskunfélegyházán is meg kellett kezdeni a kulturális elmaradottság felszámolását. Április közepén alakult meg a művelődési osztály, melynek vezetője Mártonffy Ernő lett. A művelődési osztály feladata elsősorban az országos rendelkezések helyi végrehajtása, ill. megvalósítása volt.^{118/}

Nagy szerepe volt a proletárdiktatura idején a kulturális elmaradottság felszámolásában a dolgozók ideológiai, politikai képzésében, a központilag kiképzett agitátoroknak. Az agitátorok előadásokat tartottak és szemináriumokat vezettek a marxizmus-leninizmus alapvető kérdéseiből. A pártszervezet a hét minden szerdáján a város kerületeiben pártnapokat szervezett, egy-egy fontos elméleti és politikai kérdésről tartottak előadásokat, vasárnapokon pedig nagygyűléseket és kultúrelőadásokat szerveztek. A nagygyűlések előadói a legtöbb esetben budapesti, vagy más nagyobb városok képzett vezetői voltak. A kultúrelőadásokra pedig általában a kecskeméti színház művészeit hívták meg.^{119/}

116/ Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára KD.D/203. 1919.

117/ A proletárdiktatura bukása után az ellenforradalmi rendszer számos tanítót és tanárt megfosztott állásától, mert tevékenységükkel támogatták "a kommunisták uralmát". Pl. Dobák István tanítót 1919 novemberében állásától megfosztották, mert "az un. proletárdiktaturát" mindenben kiszolgáltatta. Kiskunfélegyháza város, közigazgatási levéltára, közgyűlési jegyzőkönyvek 13.236/1919.sz.

118/ Félegyházi Proletár 1919. április 20.

119/ Rákosi Mátyás is tartott nagygyűlés keretében előadást Kiskunfélegyházán július 13-án. /Az előadásra, gyűlésre hívja a dolgozókat a Félegyházi Proletár 1919. július 11-i száma./ s több esetben fővárosi művészek és írók szerepeltek Félegyházán. Május elsejétől pedig rendszeressé tették a vasárnapi munkáshangversenyeket.

A moziban a gyermekek részére nevelő és szórakoztató filmvetítéseket, előadásokat és mesedélutánokat rendeztek. A direktórium lapján - a Félegyházi Proletáron keresztül - amely március 22-től heti kétszer, június 1-étől pedig naponta 5.000 példányban jelent meg^{120/} nevelte Félegyháza dolgozóit. A Félegyházi Proletár vezércikkeit felváltva Iványi Sándor és Mártonffy Ernő irták. A lapban fontos kérdésekről elméleti vitákat folytattak, többek között az osztályharc kérdéséről. Neményi Adolf, Najmányi László, Mócár János szociáldemokraták nem értettek egyet a direktórium osztályharcos felfogásával, politikájával, mert szerintük március 21-ével befejeződött az osztályharc.^{121/}

Márciusban rendeletet adott ki a Forradalmi Kormányzótanács az egyház és az állam szétválasztásáról. A rendelet nagyon helyesen megtiltotta az iskolán belüli kötelező hitoktatást. A félegyházi direktórium ezt a rendelkezést úgy hajtotta végre, hogy a fakultatív hitoktatást is megtiltotta az iskola falain belül. A Félegyházi Proletár 1919 március 30-i száma "Meggzúnt a hitoktatás" címmel az alábbiakat közölte a város lakosságával: A szocialista párt intencióinak megfelelően Mártonffy Ernő tanügyi biztosielvtársunk az összes városi és felekezeti iskolákban beszúntette a hitoktatást. Tilos ezenlul az iskola falain belül vallásra nevelni a gyermekeket

120/ Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára KD.D/587. 1919.

121/ A Félegyházi Proletár 1919 május 12-i számában jelent meg az első olyan cikk Neményi Adolf tollából, amelyben az es osztályharc március 21-ével történő befejezését próbálta igazolni. Sajber Károly május 26-án a Félegyházi Proletárban szintén hasonló nézetet vallott. Az osztályharcról folyó vitát Iványi Sándor cikke zárta le a Félegyházi P. június 12-i számában, amikor is elméleti és gyakorlati példákön keresztül bizonyította be, hogy március 21-ével nem fejeződhetett be az osztályharc.

és tilos mindennemű vallási gyakorlatot végezni." 122/

A félegyházi lakosság - vallásos kispolgárság - a direktóriumnak e tulkapásával igazolva láttá a kommunistákról és a proletárdiktaturáról terjesztett ama rágalma, hogy a kommunisták eltörlik a vallást. Hogy ténylegesen ez történt, azt bizonyítja többek között az is, hogy a direktóriumnak április elején meggyarázó hirdetményt kellett közzétenni, amelyben az alábbiakat olvashatjuk: "Félegyházán és környékén azt a képtelen rágalmat terjesztik a tanácskormányról, hogy eltörli a vallást.. Mi nem a vallást szüntettük meg, hanem a vallás nyilvános iskolai gyakorlását!" 123/

Május elseje megünneplése.

A proletárnemzetköziség méltó megünneplésére nagy lelkesedéssel készült a tanács hatalom, készültek a párt és a különböző társadalmi szervezetek. Az egész országban előkészítő bizottságok alakultak május 1-e megünneplésének méltó előkészítésére. A felszabadult magyar nép május 1-e felejthetetlen megünneplésével adta tudtára az egész világnak, hogy méltó a szabadságra, méltó saját életének, sorsának igazgatására. A Forradalmi Kormányzótanács a proletárállam ünnepévé nyilvánította május 1-ét. 124/ Pedig május 1-én az ország katonai helyzete rendkívül kedvezőtlen volt. A magyar proletárdiktatura államát támadó intervenciós csapatok minden oldalról elő-

122/ Félegyházi Proletár 1919 március 30. Mártonffyék a Cons-
123/ tantinumból /zárdából/ kizavarták az apácákat és a papokat. Hasonlóan cselekedtek a többi iskolákban is.

123/ Kiskunfélegyházi muzeum, rendeletek és plakátok gyűjteménye. L.sz.: 54/247.

124/ MMTVD. 6/A kötet. 356. old.

renyomultak.^{125/} Ennek ellenére a magyar proletáriátus a reménység és bizalom légkörében impozáns külsőségek között ünnepelte meg az első szabad május elősejtét.

A kiskunfélegyházi szocialista párt helyi szervezete április közepén megkezdte május 1-e méltó megünneplésének előkészítését, szervezését. Április 23-án előkészítő bizottságot jelölt ki a direktórium. Az előkészítő bizottság tagjai: Farsang Péter, Képes Lajos, Mártonffy Ernő és Körmöczi József lettek.^{126/} Az előkészítő bizottság feladata a május 1-i népi ünnepély programjának kidolgozása és a program végrehajtásának megszervezése, a végrehajtás biztosítása volt. A bizottság által elkészített programot pártgyűléseken vitatták meg, amelyet április 30-án hoztak nyilvánosságra. A program szerint Félegyháza dolgozói az alábbi módon ünnepelték meg a világ dolgozóinak nagy ünnepét:^{127/} "1./ május 1-én zenés ébresztő, 2./ délelőtt az összes szakszervezetek - 27 szakmai szervezet volt Kiskunfélegyházán RJ. - diszünnepséget tartanak. 3./ délután 3 órakor a tanítóképző előtt gyülekező és a Jókai utcán keresztül kivonulás a ligetbe /lövöldébe/, 4./ a ligetben ünnepi nagygyűlés, szónok Iványi Sándor, 5./ a ligetben késő estig népi ünnepély, 6./ a ligetbe csak proletár jeggyel lehet belépni." ^{128/}

A félegyházi munkástanács április 30-i rendkívüli ülésén tárgyalta május 1-e megünneplését, s annak jelentőségét. A ta-

125/ Részletesen foglalkozik ezzel Liptai Ervin: A Magyar Vörös Hadsereg harcai 1919. című művének III. fejezetében 118-199. old. Zrínyi Bp. 1960.

126/ Félegyházi Proletár 1919. április 24.

127/ Kiskunfélegyházi Múzeum, rendeletek és plakátok gyűjteménye. L.sz.: 54/298. 1919 április 30.

128/ A belépőjegyet a szakszervezeteken keresztül kapták meg a dolgozók és hozzátartozók.

nácsülésen, amelyen a pártszervezet aktivistái is résztvettek Iványi Sándor méltatta május 1-e jelentőségét: "Május 1-e nem egészen véletlenül került bele a munkásság küzdelmeibe. Amikor a proletáriátus ünnepéül ezt a napot választották, tették ezt azért, mert ez a tavaszi nap szimbólizálja az ébredést, a jövőt, mindazt ami szépet gyönyörűt és jót jelent... Május 1-e nem közönséges tavaszi ünnep, május 1-e jelenti a munkásság jövőjének tavaszát is. Most ünnepeljük május 1-ét elsősorban olyan körülmények között, amikor a hatalom a mi kezünkben van... A felszabadulás megtörtént, de sajnos ezt a mostani május 1-ét nem ünnepelhetjük teljes szívből és teljes proletár szeretettel, mert sir a lelkünk, amikor arra gondolunk, hogy magyar proletár testvéreinket idegen zsarnokság igája nyomja el. Nem kell ebben megnyugodnunk, de nem szabad csüggednünk sem, mert nincs ok a kétségbeesésre. Az eszme el nem homályosulhat egy pillanatra sem és ha kiontjuk magunkból azt a proletár energiát, amely alkalmas arra, hogy visszaszeresse egész Magyarországot a Tanácsköztársaságnak, akkor ez kétségtelenül meg is fog történni..."^{129/}

Május 1-ére a lelkes félegyházi dolgozók a várost fellebegtették. A zenész-szakcsoport- amelynek 57 tagja volt - a zenés ébresztő mellett délelőtt a piactéren térzenével szórakoztatta az ünneplő lelkes hallgatóságot. Délután a dolgozók fegyelmezetten, énekszóval, zenés kísérettel vonultak ki a ligetbe, a nagygyűlés színhelyére. A ligeti ünnepség a nemzetközi szolidaritás jegyében zajlott le. Az ünnepségen Iványi Sándor ünnepi szónokon kívül Héderi Antal, Molnár István és a

vörös őrség parancsnoka Rainer Antal méltatták május 1-e jelentőségét.^{130/}

Gondoskodtak külön is a gyermekek szórakoztatásáról. A gyermekek részére játszóteret rendeztek be a liget egyik részében. Az egész napot betöltő népi játékok és tréfás jelek még a gyermekek számára is felejtethetlenné tették az első szabad május 1-ét.

Május 1-e kiskunfélegyházi ünnepségeiről Kertész Miklós filmrendező filmet készített,^{131/} melyet később az ellenforradalmi rendszer bírósága bizonyítékul használt fel a tanácshatalom vádlottai ellen.^{132/}

Színesebbé, emlékezetesebbé tették az első szabad május 1-e megünneplését a nagyszabású sportrendezvények. Igen nagy részvétel és érdeklődés mellett zajlottak le a művelődési osztály által kiírt atlétikai versenyek és a labdarugó mérkőzések.^{133/}

A proletárdiktatura döntő változást eredményezett a dolgozók és az ifjuság sportolási lehetőségeiben. A Tanácsköztársaság megszüntette a sportolási kiváltságokat. Az április közepén megszervezett országos testnevelési direktórium három és félhónapos tevékenységével a testedzés és a tömegsport terén évtizedek mulasztásait pótolta.^{134/}

A proletárdiktatura idején Kiskunfélegyházán egymásután alakultak a különböző munkás sportegyesületek. A direktórium erejéhez mérten anyagilag támogatta a létrejött sportegyesü-

130/ Félegyházi Proletár 1919. május 4.

131/ U.o.

132/ Farsang Péter szóbeli közlése alapján.

133/ Félegyházi Proletár 1919. május 4.

134/ Bővebben lásd. Földes Éva. A Tanácsköztársaság sportja c. művében. Sport-Lap és könyvkiadó Bp. 1959.

leteket, sportlétesítmények építtetésével hozzájárult a tömegsport alapjainak lerakásához. Kiskunfélegyházán július 15-re elkészült a közel 5.000 nézőt befogató sportpálya, amelyet Lenin-stadionnak neveztek el.^{135/} A következő jelentősebb sportegyesületek alakultak és működtek Kiskunfélegyházán az első proletárdiktatura idején: Lenin-sportegylet, Kiskunfélegyházi Atlétikai Club /KAC/, Vasutas Vörössportegylet.

A direktórium és a mezőgazdaság.

A tanácskormánynak létrejötte pillanatától kezdve biztosítania kellett az ipari és a mezőgazdasági termelés zavartalan menetét. Tekintettel arra, hogy a több mint 4 éves pusztító világháború az ország élelmiszerkészletét teljesen kimerítette, létkérdés volt a proletárdiktatura létrejötte után a mezőgazdasági tavaszi munkák biztosítása. Annál is inkább, mert március 21-e előtt számos helyen nem kezdték meg a tavaszi munkákat, mert a mezőgazdasági cselédek, munkások, szegényparaszatok a földosztást várták. Így volt ez Kiskunfélegyházán is. A félegyházi vezető szerveknek februárban és március elején több felhívást és rendelkezést kellett kiadniok a tavaszi munkák megkezdése érdekében.^{136/}

Nagymértékben veszélyeztette a földek megművelését az a tény is, hogy 1919 tavaszán a forradalmi állapotokra való hivatkozással a nagyobb földdel rendelkező gazdák mereven elzárkóztak a föld bérbeadásától. A félegyházi munkástanács 1919. február 26-án felhívással fordult a gazdaközönséghez:

135/ Az 1919-ben létesített sportpálya még ma is Félegyháza legnagyobb sportlétesítménye.

136/ Dr. Fekete Sándor polgármester helyettes aláírásával 1919 február 20-án megjelent hirdetmény többek között a következőket adta tudtára a lakosságnak: "A mezőgazdasági munkások és cselédek még a legnagyobb munkabérek mellett sem hajlandók munkát vállalni, mert elterjedt a hír, hogy már tavasszal osztják a földet. Ez a hír téves!..."

"A földmunkások helyi szervezetétől és egyes személyektől az a panasz érkezett hozzánk, hogy a gazdaközönség teljesen elzárkózott a máskor szokásban volt kis földbérletek kiadásától...." 137/

A tanácskormánynak tehát igen nehéz körülmények között kellett hozzákezdenie a mezőgazdasági termelés megszervezéséhez. Súlyosbította a helyzetet az is, hogy a Forradalmi Kormányzótanács tagjai sem képviseltek egységes álláspontot - a kommunista népbiztosok sem^{138/} - abban a kérdésben, hogy mi történjék a földdel. Ez is hozzájárult, hogy még március 27-én is csak azon vitatkoztak, hogy az ipar szocializálása után a földdel is csinálni kellene valamit. Kun Béla felismerte, hogy a földkérdés megoldásának további halasztása veszélyezteti a mezőgazdasági munkák beindulását a proletáriátus élelmezését.^{139/}

A Forradalmi Kormányzótanács 1919 április 3-án hozott rendeletével államosította a közép- és nagybirtokokat. A rendelet 4.§-a: "Sem a köztulajdonba átvett földbirtokok, sem azoknak felszerelése egyesek, vagy csoportok között nem osztható fel"^{140/} - különösen súlyosan érintette a munkások és parasztok államától földet váró mezőgazdasági dolgozókat, cselédeket, szegényparaszságot. Kétségtelen, hogy ez komoly hiba volt a tanácskormány részéről.

Ugyanakkor arra is rá kell mutatni, hogy a Tanácsköztársaság vezetői nagyjából tisztában voltak azzal, hogy a földreform merev végrehajtása visszavetné a mezőgazdasági ter-

137/ Kiskunfélegyházi muzeum rendeletek és plakátok gyűjteménye. L.sz.: 54/229. 1919. február 26.

138/ Lásd. MTVD 6/A kötet. 48-49. old.

139/ U.o.

140/ U.o. 114. old.

melést. A zavartalan termelés biztosítása érdekében a tanácskormány bizalmas utasítást adott ki a földreformot végrehajtó szerveknek, amelyben meghatározta a földreform végrehajtásának főbb szempontjait. A főszempont - és ez rendkívül pozitíven értékelendő - a termelés biztosítása volt: "A földreform egyelőre a termés biztosítása érdekében a következőképpen hajtandó végre: Akinek annyi földje van amennyit maga és családja megművelni képes, továbbra is kisajátítás nélkül tulajdonában marad.

Akinek tulajdonában nagyobb földterület van, mint amelyet ő és családja megművelni tudna ideiglenesen a termés biztosítása érdekében megengedi a Forradalmi Kormányzótanács hogy az ilyen ingatlant bérmunkások /cseléd, napszámos, szakmányos, részes munkás/ igénybevételével műveltessek meg".^{141/}

A bizalmas utasítás azt is mutatja, hogy a tanácskormány vezetői, elegalábbis egy részük tudták előre, hogy a föld állami kisajátítása nem fog nagy tetszéssel találkozni a földmunkások között: "Ahol a munkafelesleggel rendelkezők kis részen egyéni kisajátítást akar, kivételesen, ha a termés biztosítása és a földmunkások megnyugtató másképpen nem lehetséges, meg lehet ezt engedni..."^{142/}

A félegyházi direktórium nyilván ezen utasítás ismeretében és a nagyszámu földmunkásság nyomására határozta el, magát kisebbmértvű földosztásra. Április 12-én felosztották 47 földmunkás, ill. - egy két holdas felszereléssel és vetőmaggal rendelkező kisparaszt között a Félegyháza határában levő 240 holdas Szolnoky-féle birtokot.^{143/}

^{141/} MMTVD.6/A kötet. 143. old.

^{142/} U.o. 144. old. /Kiemelés tőlem RJ./

^{143/} Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára KD. D/217. 1919.

/Több birtok felosztásáról nincs tudomásunk./

Az elmondottak miatt a félegyházi vezetőszerveknek szintén nagy gondot okozott a mezőgazdasági tavaszi munkák elvégeztetése, az, hogy a középparasztok és a kulákok az egész földterületet megműveljék, ill. megműveltessék. A direktórium az országos rendelkezések mellett helyi rendeletekkel igyekezett biztosítani^a mezőgazdasági munkálatok megkezdését, ill. elvégzését. Már március 25-én rendeletet adott ki a félegyházi direktórium a mezőgazdasági munkák kötelező elvégzéséről.^{144/}

Nagy szerepe volt e feladat végrehajtásában a pártszervezetnek. A helyi pártszervezet megszervezte - valószínű^{leg} központi utasításra - a falut, tanácsokat járó agitátorok csoportját, akiknek az volt a feladatuk, hogy a proletárdiktatura politikáját - elsősorban mezőgazdasági politikáját - megismertessék a parasztsággal. A parasztság közötti szóbeli felvilágosító munkára annál is inkább nagy szükség volt, mert a parasztság egyrészt a reakciók rémhirterjesztése miatt, másrészt a helyi szervek tulkapásai miatt torz képet kapott a tanácskormány parasztpolitikájáról. Április elején közvetlenül a közép és nagybirtokok államosításáról szóló rendelet megjelenése után az a hír volt széles körben elterjedve, - a reakciók részéről tudatosan terjesztve - hogy a kommunisták minden földet államosítanak.^{145/}

A félegyházi direktóriumnak hasonlóan más mezőgazdasági jellegű városok direktóriumaihoz a mezőgazdasági munkák megszervezése mellett egyik legfontosabb feladata volt, hogy biz-

144/ Kiskunfélegyházi muzeum, rendeletek és plakátok gyűjteménye. L.sz.: 47/254. 1919. március 25.

145/ Félegyházi Proletár 1919 április 10.

tosítsa a környező parasztgazdaságokból a városi lakosság élelmiszerellátását és Budapest munkásságának élelemmel való megsegítését. Már a Tanácsköztársaság létrejötte előtt igen súlyos volt az ország élelmezési helyzete a többévig tartó háboru miatt. A Tanácsköztársaság közéleti problémáit, helyzetét, tovább súlyosbította a fegyveres intervenció és az antant-hatalmak gazdasági blokádja. A Tanácskormány az intervenció megindulása után a lakosság élelmezésének biztosítása érdekében rendeletet adott ki az egész terményfelesleg kötelező beszolgáltatásáról. E rendelet végrehajtását azonban számos tényező megnehezítette, elsősorban az, hogy a beszolgáltatott mezőgazdasági terményekért kapott pénzen a parasztság egyre nehezebben tudott hozzájutni a megfelelő ipari és közszükségleti cikkekhez.

Az élelmiszerfelesleg állami felvásárlását, összegyűjtését Kiskunfélegyházán - tudomásunk szerint más mezőgazdasági városokban is - nagyon megnehezítette, hogy 1919 áprilisában, májusában tömegméreteket öltött a batyuzás. Különösen a két hetipiaci napon lepték el Félegyházát és környékét a pesti lakosok, akik rendkívül felverték a piaci árakat.^{146/} Sem a tanácskormány, sem pedig az érintett helyi direktóriumok nem tudtak végetvetni a tervszerű közellátást zavaró batyuzásnak, mert annak feltétele az lett volna, hogy az alapvető élelmiszerekből megfelelő mennyiség állt volna a lakosság rendelkezésére.^{147/}

A félegyházi szervezett munkások kezdeményezésére a direktórium április közepén a felvásárlásokon kívül a pesti nép

146/ Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára KD. D/293 1919.

147/ A félegyházi direktórium a batyuzás ellen több intézkedést fogantatosított, de nem kielégítő eredménnyel: a. a piaci vásárlókat igazoltatták, a megbízott ellenőrök, b. a két hetipiaci napon ellenőrizték a Bp-re utazók csomagjait, stb.

megsegítésére élelmiszer gyűjtési akcióba kezdett. A városi lakosság egynapi élelmiszer fejadagját ajánlotta fel. Iványiék a gyűjtésbe a környékbeli birtokosokat is bekapcsolták, amely azonban már nem volt önkéntes: "Mindenkihez! Budapest lakossága éhezik. A helybeli ipari és földműves szegénység már eddig is felajánlotta egynapi élelem adagját. Ez azonban kevés! Felszólítjuk földbirtokos elvtársainkat is, hogy minden hold birtok után legalább 4 kg. élelmiszert /liszt, szalonna, zsir, hüvelyes, baromfi, sertés, stb./ haladéktalanul szállítson be a haditermény bizományosnak." ^{148/} A gyűjtési akció eredményeképpen a félegyházi munkástanács nevében Héderi Antal és Sajber Károly április 29-én több vagon mennyiségű élelmiszert adtak át minden ellenszolgáltatás nélkül a csepe-li és a Magyar Motorművek dolgozóinak. ^{149/} Még egy ilyen nagyobb ingyenes élelmiszer szállítmány átadásáról számolt be a Félegyházi Proletár május 25-i számában.

A kiskunfélegyházi munkástanács havonta kétszer szállította fel Budapestre az egyre nehezebben összegyűjtött élelmiszert. A munkástanácsnak minden hónap végén jelentenie kellett a Pest-megyei dierktóriumnak és az élelmezési központnak a Budapestre felküldött élelmiszer mennyiségét. Május 2-16-ig az alábbi mennyiségű élelmiszert küldték fel: 3 vagon kenyérlisztet, 163 drb marhát, 116 drb. hizottsertést, 66 sovány-sertést, 205 drb hizott libát, 187 drb hizott kacsát, 117 pár tyukot, 5.130 drb. tojást. ^{150/}

A félegyházi vezetők a lánckereskedelem kikapcsolása érdekében a felvásárolt élelmiszert megbízottjaik útján köz-

148/ Kiskunfélegyházi muzeum, rendeletek és plakátok gyűjteménye. 54/302 1919. április 21.

149/ Félegyházi Proletár május 4.

150/ Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára KD.D/361. 1919.

vetlenül a budapesti élelmiszerüzemeknek, munkásfogyasztási szövetkezeteknek, intézményeknek adták át.^{151/}

Az elmondottakból kitűnik, hogy a félegyházi direktórium vezetői felelősségteljesen az igaz ügyszhez méltó lelkesedéshez végeztek sokirányú munkájuk mellett Budapest élelemmel való megsegítésének nehéz munkáját. A nagy igyekezetben azonban előfordultak kisebb hibák, túllapások, amelyek veszélyeztették az ügy sikerét. Ilyen túllapás volt az alábbi rendelet is, amely április 9-én jelent meg: "Hirdetmény. Felhívjuk a város és a környékbeli lakosok figyelmét, hogy a magánosok tulajdonát képező sertések felett is csak a közélelmezési hivatal rendelkezik, minél fogva sertést saját használatra senki le nem vághat, hanem köteles azt a közélelmezési hivatalnak felajánlani és közfogyasztásra átengedni.

Minthogy ezen rendelkezés az ellátatlan lakosság zsiresszükségletének fedezése érdekében történik, a rendelet ellen vétőket forradalmi törvényszék elé állítjuk..."^{152/}

A sertéssel, ill. sertésekkel rendelkező magánosok nyilván nem siettek a fenyegetés ellenére sem sertéseiket felajánlani a közélelmezési hivatalnak. Amíg a rendelet érvényben volt a városi lakosság zsirellátása nem javult, hanem rosszabbodott. A közélelmezési ügyeket intéző vezetők rövid időn belül tapasztalták - helyesebben kénytelenek voltak tapasztalni -, a rendelet negatív hatását, ezért azt április 22-én hatályon kívül helyezték. Az új rendelkezésben már lehetővé tették a lakosságnak, hogy sertéseiket levágják azzal a feltétellel, hogy minden levágott sertés után 100 kg-ig 2 kg-ot, 100 kg. feletti sertés után pedig 3 kg. zsirt köte-

151/ Vörös Pest-megye Id. m. 116. old.

152/ Kiskunfélegyházi muzeum, rendeletek és plakátok gyűjteménye 47/258. 1919. április 9.

les beszolgáltatni a vágó fél maximálts áron a közélélmzési hivatalnak.^{153/} Az új rendelet jobban szolgálta az ellátatlan lakosság érdekeit.

Súlyos hibákat követtek el a rekvirálásoknál is. A Forradalmi Kormányzótanács XXVII. sz. rendelete lehetővé, ill. kötelezővé tette a közellátás megjavítása érdekében a rekvirálásokat. E rendelet szükségességét igazolta, hogy a jómódú parasztok, kulákok akadályozták azzal is a proletárdiktatura közellátását, hogy élelmiszerfeleslegeiket nem vitték piacra, hanem elrejtették.

A rekviráláshoz, mint kényszereszközhöz a félegyházi direktórium csak május közepe után folyamodott, amikor már más módon nem volt biztosítható az ellátatlanok közellátása. Ekkor viszont - május végén és júniusban - tulságosan radikálisan hajtották végre a rekvirálásokat, ami elsősorban abban jutott kifejeződésre, hogy még a 4-5 holdas kisparasztoktól is elrekvirálták gazdaságaikban található jószágaikat - a lovak kivételével - és élelmiszereiket. A direktóriumhoz számos kisparaszt beadványokban panasszal fordult az ilyenfajta rekvirálás ellen.^{154/}

Nehezítette a direktórium munkáját az is, hogy rendkívül elszaporodtak az önkényes, törvénytelen rekvirálások. A fegyverrel rendelkező polgári lakosok csoportokba összeállva a direktórium nevében saját zsebükre rekviráltak. A direktórium erélyesen fellépett az önkényes rekvirálók ellen. Június 12-én rendeletet adott ki, melyben azonnali halálbüntetést helyezett kilátásba a "közönséges rablók és fosztogatók" ellen¹⁵⁵

153/ Kiskunfélegyházi muzeum, rendeletek és plakátok gyűjteménye. 47/284. 1919. április 22.

154/ Kiskunfélegyháza város közigazgatási levéltára KD.D/417. 1919.

155/ Kiskunfélegyházi muzeum, rendeletek és plakátok gyűjteménye L.sz.: 54/317. 1919. június 12.

Junius végétől a direktóriumnak szinte az egész idejét lekötötte az új termés betakarításának megszervezése. Az aratással különösebb baj nem volt, mert volt elegendő munkaerő, hiszen soha nem voltak olyan kedvezőek az aratási munkabérek, mint a proletárdiktatura idején. Annál nehezebb volt a learatott gabonaneműek kicsépelgetése. Ennek oka egyrészt az volt, hogy a cséplést a cséplőgép tulajdonosok igyekeztek elszabotálni, másrészt az egyéni termelőknek nem volt közvetlen érdeke a cséplési munkálatok gyors befejezése.^{156/} A tanácshatalom szerveinek e nehéz feladatot egyszerű agitációval, meggyőzéssel nem lehetett megoldani, különösen nem a tárgyalt időszakban június, júliusban. Csak így válik érthetővé, hogy a proletárdiktatura szerveinek elkerülhetetlenül alkalmazniok kellett^{az} adminisztratív eszközöket, a proletárdiktatura hatalmának védelme érdekében.

Július 16-án a félégyházi direktórium az aratási és cséplési munkálatok gyors, zavartalan biztosítása és befejezése érdekében az alábbi parancsot adta ki: "Megparancsoljuk a cséplőgép tulajdonosoknak, ill. a cséplőgépek felelős vezetőinek, hogy gépeikkel a cséplési munkálatokat azonnal cselekedjék meg

Egyben megparancsoljuk a termelőknek, hogy az aratási munkálatokat a legsürgősebben fejezzék be és kötelességévé tesszük minden termelőnek, hogy learatott gabonáját a legrövidebb időn belül csépeltesse ki, mert minden termelő ki fenti parancsunknak nem tesz eleget rögtönítélő bíróság elé állítjuk." ^{157/} A kicsépelgetett gabonából nagyon nehezen lett liszt, majd kenyér. A félégyházi malmokat már április végétől sem

156/ A gabonát közvetlenül a géptől be kellett szolgáltatni a fejadag kivételével a termelőnek.

157/ Kiskunfélegyházi múzeum, rendeletek és plakátok gyűjteménye. L.sz. 54/493. 1919. július 16.

lehetett üzemeltetni, mert nem volt szén. Julius közepén néhány tonna gabonát úgy tudtak megőröltetni, hogy a lakosság-nál lévő szenet összeszedték.^{158/} Julius 6-án a direktórium az országos szénközponttól kért táviratilag sürgős szénkiutalást, mert szénhiány miatt a gabonaőrölést a malmoknak be kellett szüntetni. A direktórium, ha nehezen is, de urrá lett a belső nehézségeken.

A tanácshatalom védelmi háborúja.

A proletárdiktatura győzelme után a Tanácsköztársaság vezetői előtt egy pillanatig sem volt kétséges, hogy az imperialista hatalmak nem fogják tétlenül szemlélni a Magyar Tanácsköztársaság fennállását. Ezt bizonyítja többek között az is, hogy a Forradalmi Kormányzótanács már március 25-én elrendelte a magyar Vörös Hadsereg felállítását, megszervezését. A Kormányzótanács a Vörös Hadsereg szervezésénél a hadsereg proletárjellegének biztosítására törekedett. A rendelet előírta, hogy a hadsereget elsősorban a szervezett munkásságból kell toborozni. A Vörös Hadseregbe való belépéshez a szocialista pártnak, ill. a szakszervezetnek, vagy pedig a munkás- és földműves tanács ajánlása volt szükséges.

A Tanácskormány a Vörös Hadsereg proletárjellegét azzal is biztosítani akarta, hogy a hadseregbe jelentkezőknek jelentős zsoldot - havi 450 koronát - és nagy kedvezményeket biztosított: Minden családtag után 50 korona családi-pótlékot, félévenként 300 koronát lakbérre, félévi fegyelmezett szolgálat után 300 korona jutalomdíjat, stb. Jelentős kedvezmény volt a Vörös Hadseregbe belépett munkás, ill. hozzátartozói számára.

^{158/} Kiskunfélegyháza város, közigazgatási levéltára KD.D/287. 1919.

ra az is, hogy pl.^aalakások kiutalásánál a tanácsi szervek előnybe részesítették őket. A félegyházi direktórium áprilisban az elmenekült rendőrkapitány 4 szobás lakását 2 Vörös katona családjának ezzel az indoklással utalta ki.^{159/}

A Vörös Hadsereg proletárjellegét igyekezett biztosítani a tanácskormány az-által is, hogy a hadsereg szervezését az önkéntes belépésre, toborzásra alapozta. Arra gondoltak, hogy akik önként vállalják a katonai élet nehézségeit, veszélyeit, azoknak a politikai megbízhatóságához kétség sem férhet.

Számos előnye volt a toborzási rendszeren alapuló hadsereg fejlesztésnek - gondolunk itt elsősorban a fentebb mondottakra - de a proletárdiktatura érdekeit jobban szolgálta volna az általános hadkötelezettség. A toborzási rendszer ugyanis szinte lehetetlenné tette a tervszerű hadseregfejlesztést. Ami azonban még nagyobb hiányossága volt a toborzási rendszernek, az az volt, hogy a Vörös Hadseregbe az általános hadkötelezettség bevezetéséig nagyon kevés dolgozó paraszt került be. A kis- és földbirtokos parasztság sorai-
ban gyakorlatilag nem folyt toborzás, s ezzel az ország lakosságának nagyobb részét képező paraszti tömegek a Vörös Hadseregen kívül-maradtak.^{160/} Pedig a dolgozó parasztság nagyrésze szívesen fogott volna fegyvert a Tanácsköztársaság védelmére, ezt bebizonyították azzal is, hogy áprilisban és májusban minden ellenszolgáltatás nélkül jelentős élelmiszer mennyiséget szolgáltatottak be a proletárdiktatura intézményeinek. A Forradalmi Kormányzótanács felismerte a toborzási rendszer fogyatékoságait, májusban rendeletet adott

159/ Kiskunfélegyháza város, közigazgatási levéltára. KD.D/1906
1919.

160/ Részletesen foglalkozik ezzel a problémával Liptai Ervin a Magyar Vörös Hadsereg harcai 1919. c. id. művének II. fejezetében.

ki az általános védkötelezettség bevezetéséről.

A félegyházi munkástanács a Vörös Hadsereg élelemmel való ellátásának segítségével kívül erejéhez mérten kivette részét a hadsereg szervezéséből. A kormányzótanács március 25-én megjelent rendelete után - amely a Vörös Hadsereg megszervezését írta elő - Kiskunfélegyházán is megkezdődött a hadseregbe való toborzás. Március 27-én megjelentek Félegyháza utcáin a Vörös Hadseregbe hívó plakátok. A Vörös Hadsereg szervezése címen 1919 március 27-én megjelent felhívás közölte a Vörös Hadseregbe való belépési nyilatkozatot, valamint a hadseregbe belépőnek a kormány által biztosított juttatásokat. ^{161/}

A szocialista párt helyi szervezetének felhívására, a különböző szakmai szervezetek toborzó taggyűléseket tartottak, melyekről a Félegyházi Proletár tudósításokat közölte. A példamutatással sem volt probléma, mert pl. a helyi pártszervezet titkára Farsang Péter elsőként jelentkezett a hadseregbe. ^{162/} A fegyveres intervenció megindulása után szükségszerűen nagyobb lendületet kapott a hadseregszervezés és a proletárdiktatúra iránti odaadás kifejezésre jutott az öntudatos munkás-ság részéről abban is, hogy tömegesen jelentkeztek a Vörös Hadseregbe. Iványi Sándor után legfontosabb szerepe Félegyházán Héderi Antalnak volt, s a felsőbb szervek ezért nem járultak hozzá, hogy Héderi szintén belépjen a hadseregbe. Héderi Antal rendkívül el volt keseredve, hogy nem harcolhatott fegyveresen az intervenciók ellen. ^{163/}

Az intervenció megindulása után viszonylag nyíltabban mozgolódott a belső ellenforradalom. Az ellenforradalmi erők áprilisban fokozott rémhírterjesztéssel igyekeztek zavart

^{161/} Kiskunfélegyházi múzeum, rendeletek és plakátok gyűjteménye. L.sz.: 54/131. 1919. március 27.

^{162/} Félegyházi proletár 1919. március 30.

^{163/} Molnár István szóbeli közlése alapján.

keltetni. Kiskunfélegyházán egyrészt azért, mert a Tanácsköztársaság idején az ország egyik legdélibb városa volt, amelyet az intervenciós csapatok nem szálltak meg, másrészt a lakosság kispolgári összetétele miatt a különböző rémhírek komoly zavart keltettek. Olyannyira, hogy április 27-én a direktóriumnak erélyesen fel kellett lépnie a rémhirterjesztés ellen, mert az megbontotta a város normális rendjét. Ezt mutatja az alábbi felhívás is: "Félegyháza népéhez! A román fronton történt támadás óta Félegyházán a legképtelenebb és a leghihetetlenebb híreket terjesztik. Beszélnek szerb, francia invázióról, szabad rablásról és fosztogatásról, a polgárság és a zsidóság elleni progromokról, stb. Azonnal be kell jelenteni azoknak a nevét, akik a fenti hírek terjesztésével zavarják városunk lakosságának nyugalmát.

Akik rabolnak, fosztogatnak, azonnali halállal bünhődnek! Mindenki dolgozzon! Rend és nyugalom legyen!"^{164/}

Ez a helyzet sürgette a belső karhatalom megerősítését. A belső karhatalom megerősítése érdekében határozta el május 3-án a szocialista párt és a munkástanács együttes ülése, Iványi Sándor javaslatára, a Félegyházi Kiskun Vörös Ezred felállítását.^{165/} A határozat értelmében a Vörös Ezred egy-egy százada felváltva Félegyházán teljesített karhatalmi szolgálatot, a többi század pedig a fronton harcolt volna. A belső karhatalmi szolgálat teljesítése a megszervezett ezred részéről megtörtént, nem történt azonban meg az ezred frontra küldése, mert a Hadügyi népbiztosság nem gondoskodott többszöri sürgetés ellenére sem az ezred harcbaküldéséről.^{166/}

164/ Kiskunfélegyházi múzeum, rendeletek és plakátok gyűjteménye. L.sz. 54/265. 1919. április 27.

165/ Félegyházi Proletár 1919. május 8.

166/ Vörös Pest-megye id. m. 133. old.

Az ezred felállításáról szóló határozattal egyidőben fogadták el a 38-as Vörös Dandár katonai forradalmi törvényszékének létrehozását.

A Főlegyházi Kiskun Vörös Ezred ünnepélyes avatására valószínűleg június 11-én került sor. Ugyanis június 11-én Stromfeld Aurél a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke és Vágó Béla hadtestparancsnok Kiskunfőlegyházán résztvettek az ezred ünnepségén. Stromfeld Aurél rövid beszédet mondott, melyben a Vörös Hadsereg nagyszerű eredményeiről, a munkásosztály fegyelmességéről beszélt. Beszédét a következő szavakkal fejezte be: "Ilyen eredményekre csakis forradalmi öntudattal rendelkező fegyelmezett hadsereg képes." 167/

A direktórium nehézségei.

A főlegyházi eseményekre szintén kezdettől fogva rányomta bélyegét, hogy a proletárdiktaturának nem volt marxista-leninista pártja. A párt hiányát fokozottan felszínre vetették a menetközben felmerült nehézségek, a proletárdiktatura idején elkövetett hibák, s azok következményeinek egyre gyakoribb megnyilvánulásai.

A proletárdiktaturával szembenálló reakciós erők kihasználva a direktórium tulkapásait - pl. a vallás kérdésében - husvét délutánján belelőtték a körmenetbe.^{168/} A provokációt úgy állították be, hogy lám a kommunisták legyilkolják azokat, akik vallásukat megtartják.

A határozott fellépést a reakciós erők, a város normális életét megbontani igyekvő rémhirterjesztők ellen gátolta, hogy a diktatura alkalmazásának kérdésében nem volt egység

167/ Főlegyházi Proletár 1919. június 12.

168/ U.o. április 24.

elsősorban a forradalmi intézőbizottságon, de a direktóriumon belül sem. A centrista szociáldemokraták Sajber és követői abból a megfontolásból kiindulva, hogy a proletárdiktatura elbukhat, a keztyűskéz politikájának hívei voltak. A diktatura következetes alkalmazásának kérdésében meglévő ellentétek megmutatkoztak, ha nem is olyan mértékben mint június 22-e után, közvetlenül az intervenció kezdetekor. /Felszínre jöttek ezek az ellentétek 1919. áprilisában a statárium bevezetésének eldöntésénél./

Áprilisban a statárium bevezetése idején érvényesült Iványiék erős-kéz politikája. Bizonyos mértékben tulzottan is. Ezt mutatja az un. Baghy-ügy is. Április végén - a statárium bevezetése idején - Baghy Lászlót volt huszárfőhadnagyt forradalmi törvényszék elé állították, mert kissé ittas állapotban a rendszert és a zsidókat szidta, valamint a királyságot éltette. A forradalmi törvényszék azért ítélte "csak" 10 évi börtönre Baghy Lászlót, mert nem volt józan állapotban.^{169/}

A belső nehézségek fokozódásával párhuzamosan mélyültek az ellentétek a tanács hatalom vezető szervein belül a kommunisták és a szociáldemokraták között. Azok a kispolgári szociáldemokrata vezetők, akik még márciusban és áprilisban forradalmároknak és kommunistáknak nevezték magukat, funkciókért tülekedtek, azok már júniusban és júliusban szabadulni akartak a nehezen megszerzett funkcióktól. A félegyházi pártszervezet július 22-i taggyűlésén pl. Sajber Károlyt kényszeríteni kellett - ami kétségtelen hiba volt Iványiék részéről - hogy funkciójában maradjon.

169/ Félegyházi Proletár 1919. április 30.

Iványiék hasonlóan az országos kommunista vezetők - Kun Béla - felfogásához a munkásegység mindenáron való fenn-tartására törekedtek. Abból indultak ki, hogy a munkásegység megbontása a proletárdiktatura azonnali bukását eredményezné. Ezért nem léptek fel következetesen a jobboldali és a centrista szociáldemokratákkal szemben, ezért nem zárták ki az ingadozó szociáldemokratákat a vezetésből.

Az említett taggyűlésen pedig Iványi Sándor helyesen mutatott rá a szociáldemokraták ingadozásának okaira: "Március 21-én ráléptünk a burzsoá hatalom letiprásának utjára. De Félegyházán maga a proletáriátus^{170/} rettent meg a kezébe került hatalomtól és nem merte azt ugyaalkalmazni, mint kellett volna, mert köztük is ott lappangott a kérdés, hátha megfordul még? Holott mi március 21-én minden hidat felégettünk magunk mögött és mostmár nincs visszatérés, csak előre mehetünk!"^{171/}

A taggyűlésen Iványi Sándor a diktatura következetes alkalmazásának a szükségességéről igyekezett meggyőzni az ingadozó vezetőket. Különösen a rémhirterjesztők, a vallás és faji ellentéteket szitói ellen lépett fel erélyesen: "Az ellenség miután meggyőződött róla, hogy a proletáriátus egységét nem lehet szétrombólni, a legutóbbi napokban a leggyalázatosabb taktikával igyekszik üszkötvetni a mi sorainkban. Ugyanaz történik, amivel Oroszországban is megpróbálkoztak: vallási villongásokkal akarják a proletáriátus egységét megbontani, mert más eszközökkel nem érnek célt. A szegény zsidóságot akarják kijátszani a kereszténységgel szemben.

170/ Ingadozó kispolgári szociáldemokrata vezetők.

171/ Kiskunfélegyháza város, közigazgatási levéltára KD.
D/403 1919. sz.

Nekünk, akik nem állunk a vallás alapjain meg kell akadályozni, hogy ilyen módon üszköt vessenek közénk. A történelem mutatja, hogy forradalmak, de különösen munkásforradalmak idején, ha más eszköz nem használ úgy, a munkásság egyik rétegét akarják kijátszani a munkásság másik rétegével szemben.

Hát mi nem kiméljük a gazdag zsidókat, a gazdag mágnásokat, a gazdag püspököket, de csirájában és kérlelhetetlenül el kell fojtani, hogy vallási kérdésekkel felizgassák a proletáriátust, mert ezek a kísérletek csak arra valók, hogy segítségével rombadöntsék a proletáriátus uralmát... Éppen ezért semmilyen eszköztől sem szabad visszariadni, hogy megvédjük a proletáriátus hatalmát." 172/

A félegyházi kommunisták június 22-től kezdve az egyre merészebben támadó reakció ellen elrendelték Kiskunfélegyháza és környékére az ostromállapotot.^{173/} A rendelkezés értelmében megtiltottak minden utcai csoportosulást. Este 8 órától csak engedéllyel lehetett az utcára kimenni. Megtiltották a városból való engedély nélküli ki és beutazást. Beszedték a fegyvereket és a fegyverviselési engedélyeket. Statáriális bíróság elé állították a rémhírterjesztőket, vallási ellentéteket szítókat.

A budapesti június 24-i ellenforradalmi puccskísérlet után Iványiék igazolva látták a keménykez politikáját. Június 29-ére a budapesti ellenforradalmi kísérlet és a helyi ellenforradalmi kísérletek ellen hatalmas tüntetést terveztek

172/ U.o. 30

173/ Kiskunfélegyházi muzeum, rendeletek és plakátok gyűjteménye. L.sz.: 54/481. 1919. június 22.

"Vasárnap délelőtt a félegyházi munkásság kivonul az utcára, hogy a szakszervezetek vörös lobogói alatt mutassa meg a lappangó burzsoáziának tömegerejét és egységét az ellenforradalmi kísérletek ellen. Kivonul, hogy megmutassa azt, hogy az a munkásság, amelyik Félegyházán most tüntet, ha kell és ha szükség lesz rá irgalmatlanul és kiméletlenül büntetni fog.¹⁷⁴

A június 24-i tüntetés, de méginkább a július 22-i tanácskozás megmutatta, hogy Kiskunfélegyháza kommunista érzelmi munkásai és vezetői ellentétben a centrista szociáldemokratákkal, készek ^{voltak} az utolsó percig védelmezni a proletárdiktatúrát. Iványiék határozott fellépése az ingadozókkal és a belső reakciós erőkkel szemben biztosította a proletárdiktatura fennmaradását a Forradalmi Kormányzótanács lemondásáig.

Az ellenforradalom győzelme.

A Tanácsköztársaság kül- és belpolitikai helyzete júliusban egyre rosszabbodott. A szociáldemokraták ekkor már egysegesen és nyíltan a proletárdiktatura felszámolása mellett voltak.^{175/} Nyílt fellépésük demoralizálta és megzavarta a munkásságot. A munkások között nyíltan hirdették, hogy a Kormányzótanács lemondásával demokratikus kormány alakul és az antant-hatalmak megszüntetik Magyarországon az élelmezési nehézségeket. Ez a propaganda nagy hatást gyakorolt a hosszú harcokban elfáradt munkásság kevésbé öntudatos részére. A Vörös Hadsereg tisztjeinek egy része júliusban - főleg július 20-a után - már kifejezetten arra törekedett, hogy a románok győzelmét segítse elő.

174/ Félegyházi Proletár 1919. június 29.

175/ Hajdu Tibor A Magyar Tanácsköztársaság történetének néhány kérdése. Id. cikk 385. old.

Julius 20-án a Vörös Hadsereg támadást indított a tiszai fronton a román intervenciók ellen. A támadás kisebb sikerek után a nagy tulerő és a katonai vezetés árulása miatt összeomlott. Julius végén megindult a román csapatok támadása. A kommunisták és a baloldali szociáldemokraták készek voltak az ellentámadás megszervezésére, de a vezető funkciókban lévő szociáldemokraták egységesen felléptek a harc további folytatása ellen.

Ilyen körülmények között határozta el lemondását augusztus 1-én a Tanácskormány. A Budapesti Munkástanács a lemondást elfogadta. A hatalmat az antant politikájának megfelelően jobboldali szociáldemokrata kormány vette át Peidl Gyula elnöklétével.

A félegyházi direktórium kommunista vezetői az utolsó pillanatig a proletárdiktatura fenntartása, védelme mellett voltak. Határozott fellépésükkel biztosították a rend fenntartását. Amikor tudomást szereztek a tanácskormány lemondásáról, rendkívüli ülésen tárgyalták meg a további feladatokat. A megbeszélésen - melyen az intézőbizottság tagjai vettek részt^{176/} elsősorban arról döntöttek, hogy lemondjon-e a direktórium. Iványiék nem értettek egyet a Tanácskormány lemondásával, ugyanakkor azt is látták, hogy kilátástalan lenne elszigetelten szembeszállni a Félegyházához gyorsan közeledő román csapatokkal. Ezért határoztak úgy, hogy a direktórium szintén lemond. Augusztus másodikán jelent meg a direktórium felhívása Iványi Sándor aláírásával, melyben a tanácskormány és a helyi direktórium lemondását, valamint a Peidl kormány megalakulását tudatta a lakossággal.^{177/}

176/ A megbeszélésen résztvett két intézőbizottsági tag, Képes Lajos és Molnár István közlése alapján.

177/ Félegyházi múzeum, rendeletek és plakátok gyűjteménye
L.sz.: 54/641 1919. augusztus 2.

Augusztus 3-án a román csapatok megszállták Kiskunfélegyháza városát. A város urai a román megszállók mellett újra a tőkés és földbirtokosok lettek. A hatalomra került ellenforradalom legfőbb feladatának a proletárhatalom nagy vívmányainak megsemmisítését tartotta.

Az első magyar proletárdiktatúrát 133 napos fennállása után a nemzetközi reakció tulerejével sikerült leverni. Sok száz és ezer kommunistát és nem kommunistát, a proletárhatalom vezetőit és közlegényeit bebörtönözték, agyonkínálták, meggyilkolták, az ellenforradalmi rendszer idején, de a dicsőséges Tanácsköztársaság emlékét semmilyen eszközzel nem lehetett a dolgozók millióiból kiölni. Ez az emlék mozgósította újra a nép legjobbjait a tőke elleni harcra.

